Prevencia obchodovania s ľuďmi a nútených sobášov: multidisciplinárne riešenie

1. Úvod a ciele projektu

V posledných rokoch sa v Európe zvýšilo znepokojenie v súvislosti s fingovaným manželstvom ako formou vykorisťovania pri obchodovaní s ľuďmi. Problém fingovaného manželstva a následného vykorisťovania sa zistil v niekoľkých členských štátoch EÚ. Podľa Donovana a kol. (2015) sa zistili prípady, v ktorých priekupníci verbovali ženy s prísľubom dobre platených pracovných miest a v niektorých extrémnych prípadoch sa ženy nútia do manželstva so štátnymi príslušníkmi tretích krajín. Existujú tiež náznaky, že organizátori, predtým pôsobiaci hlavne ako pašeráci, sú stále obchodníci s ľuďmi a/alebo vykorisťovatelia (pozri Europol 2014). Táto štúdia sa zaoberá fingovanými manželstvami medzi občanmi EÚ a štátnymi príslušníkmi tretích krajín, ktoré obsahujú vykorisťovateľské prvky. Musíme však zdôrazniť, že väčšina manželstiev medzi príslušníkmi tretích krajín a občanmi EÚ sú skutočnými manželstvami, hoci niekedy sa nesprávne za fingované manželstvá považujú, alebo existuje také podozrenie. Navyše, aj keď nie všetky fingované manželstvá obsahujú vykorisťovateľské prvky, prípadne nie sú previazané na obchodovanie s ľuďmi, niektoré z nich takými sú.

„Prevencia obchodovania s ľuďmi a fingovaných manželstiev: viacdisciplinárne riešenie (HESTIA)“ je medzinárodný projekt, ktorý sa zameriava na vzťah medzi ľuďmi a fingované manželstvá. Projekt sa realizoval v období od januára 2015 do decembra 2016, s finančnou podporou Programu prevencie a boja proti zločinnosti (ISEC) Európskej komisie – Generálne riaditeľstvo pre migráciu a vnútorné záležitosti[1]. Zúčastnenými krajinami boli Estónsko,

[1] Projekt „Prevencia obchodovania s ľuďmi a fingovaných manželstiev: Viacdisciplinárne riešenie“ (HESTIA) Generálne riaditeľstvo pre migráciu a vnútorné záležitosti prostredníctvom „Programu prevencie a boja proti zločinnosti” Európskej komisie.“

Associated Partners:

Project Partners:

Fínsko,[2] Írsko, Lotyšsko, Litva a Slovenská republika.[3] Projekt koordinovalo Ministerstvo vnútra Lotyšskej republiky a projektovými partnermi boli Európsky inštitút pre prevenciu a kontrolu zločinnosti, pridružený k OSN (HEUNI) vo Fínsku, Rada pre imigrantov Írska, nezisková organizácia Caritas Litva, nezisková organizácia Žijeme pre zajtrajšok v Estónsku, Bezpečné útočište v Lotyšsku a Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.[4] Každý partner sa postaral o projektové aktivity na národnej úrovni, s výnimkou lotyšského Ministerstva vnútra, ktoré tiež koordinovalo celkové projektové aktivity, a inštitút HEUNI, ktorý viedol a koordinoval výskumnú činnosť.

Hlavným cieľom projektu HESTIA bolo pozrieť sa na fenomén obchodovania s ľuďmi a fingovaného manželstva, aby sa vypracovala konkrétnejšia definícia fingovaného manželstva ako formy obchodovania s ľuďmi a začala sa komplexná činnosť na jeho prevencii. To sa vykonáva prostredníctvom niekoľkých projektových činností, pričom tento spoločný výskum je jednou z hlavných činností. Okrem toho sa organizovali národné zasadnutia, kde sa diskutovalo o fingovaných manželstvách a ich prepojení na obchodovanie s ľuďmi, ďalším cieľom bolo zhromaždiť rôznorodú skupinu odborníkov a ľudí z praxe, aby prerokovali rozsah tohto problému na národnej úrovni. Tento projekt navyše zahŕňa aj prvok školení, v ktorých sa výsledky výskumu využijú pri príprave vzdelávacích materiálov pre širokú škálu rôznych odborníkov pracujúcich s osobami ohrozenými obchodovaním s ľuďmi. Okruh pilotných školení, ktoré sa budú konať v Estónsku, Írsku, Lotyšsku, Litve a v Slovenskej republike, bude mať za cieľ posilniť spôsobilosť odborníkov a zvýšiť ich povedomie o vykorisťovateľských fingovaných manželstvách a prepojení na obchodovanie s ľuďmi. To v konečnom dôsledku posilňuje multidisciplinárnu spoluprácu pri boji proti obchodovaniu s ľuďmi a prispieva k prevencii zneužívania a obchodu so zraniteľnými osobami. Projekt sa tiež usiluje o šírenie zistení do všetkých častí Európy a realizovanie mnohých aktivít v priebehu Dňa boja proti obchodovaniu s ľuďmi EÚ, tiež o usporiadanie záverečnej konferencie, kde sa prerokujú výsledky a odporúčania projektu.

[2] Na Fínsko sa tu odvoláva ako na umiestnenie HEUNI. Vo Fínsku sa práca v teréne nevykonávala.

[3] K projektu bola prizvaná aj Veľká Británia aj Cyprus, ale Írsko bolo jedinou krajinou, kde sa našiel subjekt, ktorý sa chcel zúčastniť na realizácii projektu.

[4] Pridruženými partnermi sú štátna polícia Lotyšskej republiky, Ministerstvo zahraničných vecí Lotyšskej republiky a Ministerstvo spravodlivosti a rovnosti v Írsku.

Associated Partners:

Project Partners:

Iekšlietu ministrija

HESTIA
AGAINST HUMAN TRAFFICKING

Výskumný prvok projektu HESTIA si kladie za cieľ osvetliť a vytvoriť spoločné chápanie vyvíjajúcej sa formy obchodovania s ľuďmi, ktoré sa týka organizácie fingovaných manželstiev a následného vykorisťovania (zneužívania) osôb. Toto vykorisťovanie môže mať rôzne účely, napríklad sexuálne vykorisťovanie, nútené práce alebo domáce otroctvo. Spoločná správa o výskume skúma prepojenie medzi fingovanými manželstvami a obchodovaním s ľuďmi a rieši definíciu tohto javu. Výskum sa zameriava najmä na fingované manželstvá v kontexte obchodovania s ľuďmi (a nie fingovane manželstvá ako také), kde je zásadný prvok vykorisťovania. Taktiež poskytuje nové informácie o týchto zraniteľnostiach, faktoroch, metódach a kanáloch, ktoré uľahčujú fingované manželstvá a spôsobujú obchodovanie s ľuďmi. Fenomén vykorisťovateľských fingovaných manželstiev je úzko spätý s obchodovaním s ľuďmi za účelom nútených manželstiev a používaním manželstva ako formy získavania obetí obchodovania s ľuďmi. Tento jav je vo svojej podstate veľmi rozdelený podľa pohlavia. (Potenciálnymi) obeťami sú ženy pochádzajúce z krajín EÚ, pričom väčšina zúčastnených štátnych príslušníkov tretích krajín sú muži.

Obchodovanie s ľuďmi je vo všeobecnosti zločinom, kde je zber údajov sťažený nielen skrytou povahou trestného činu, ale tiež širokým rozsahom definícií a konceptov, ktoré by sa mohli použiť (COM 2016). Preto sa tento projekt nezameriava iba na súdne spory alebo prípady, ktoré sa dostali do pozornosti úradov, ale tiež na prípady vykorisťovania zistené mimovládnymi organizáciami, inými organizáciami a médiami. Tento projekt využíva pilotnú metodiku vypracovanú v HEUNI v predchádzajúcom projekte, ktorý sa zameriaval na obchodovanie s ľuďmi na nútené práce (FLEX), metodiku, ktorá je založená na zhromažďovaní informácií z veľkého množstva zdrojov, s cieľom prekonať skrytú povahu danej kriminality. Projekt FLEX vyprodukoval metodiku, ktorá je miestne použiteľná a zahŕňa kvalitatívne aj kvantitatívne informačné zdroje (pozri Jokinen a kol. 2011, 314−316).

Výskum pokrýva celý rad výskumných otázok. Vo výskume sa skúma:

1. Aké je prepojenie (organizácia) medzi fingovanými manželstvami a trestnými činmi obchodovania s ľuďmi?
2. Ako osoby uzatvárajúce fingované manželstvá končia v situáciách vykorisťovania a obchodovania s ľuďmi?
3. Akým formám vykorisťovania čelia obete?

Associated Partners:

Ārlietu ministrija

LATVIJAS VALSTS POLICIJA

AN ROINN DLÍ AGUS CIRT AGUS COMHIONANNAIS
DEPARTMENT OF JUSTICE AND EQUALITY

Project Partners:

Patvērums DROŠĀ MĀJA

living for tomorrow

heuni

Immigrant Council of Ireland

caritas

Iekšlietu ministrija

HESTIA
AGAINST HUMAN TRAFFICKING

Ďalej sa výskum zameriava na štrukturálne problémy, napríklad právne predpisy a zisťovanie a pomoc obetiam. Ciele štúdie pri tomto zisťovaní:

4. Aké sú slabé stránky systému/legislatívy/administratívnych postupov, ktoré umožňujú obchodovanie s ľuďmi v súvislosti s fingovanými manželstvami?
5. Čo sa dá urobiť pre zlepšenie zisťovania prípadov a obetí (obchodovania s ľuďmi a závažného vykorisťovania)?
6. Čo by sa mohlo vykonať s cieľom zlepšiť pomoc poskytovanú obetiam?
7. A nakoniec, táto štúdia pojednáva o prevencii a pýta sa:
8. Čo je možné urobiť, aby sa zabránilo vykorisťovaniu?

Táto správa sa skladá z piatich jednotlivých národných správ z Estónska, Lotyšska, Litvy, Írska a Slovenskej republiky,[5] obsahuje aj tento úvod, ktorý sumarizuje hlavné poznatky zo štúdií pre jednotlivé krajiny, a poskytuje celkovú analýzu tohto javu. Úvodnú a sumarizujúcu časť danej výskumnej správy (prvá časť tejto správy) napísal HEUNI. Najprv sa prezentujú a vysvetľujú rôzne termíny a pojmy používané v oblasti výskumu a zabezpečuje sa všeobecný legislatívny rámec. Potom sa prezentuje literatúra z predchádzajúceho výskumu s cieľom poskytnúť základ pre spoločné porozumenie tomuto javu a prerokovanie širšieho kontextu migrácie súvisiacej s manželstvom. Nasledujúca kapitola obsahuje podrobný opis zdrojov údajov a výskumných metód používaných vo výskume, rovnako ako úvahy o etických otázkach vo výskume, týkajúcom sa obchodovania s ľuďmi. V nadväznosti na to sa prezentuje súhrn národných zistení s cieľom predstaviť hlavné výsledky výskumu a poukázať na spoločné črty a rozdiely medzi jednotlivými krajinami. Ďalej sa rozoberá prepojenie medzi obchodovaním s ľuďmi a fingovanými manželstvami. A nakoniec sa predstavia závery a niekoľko politických odporúčaní s cieľom zlepšiť postup proti vykorisťovateľským fingovaným manželstvám na úrovni EÚ.

[5] Výskum jednotlivých krajín sa bude vykonávať s usmernením zo strany HEUNI. Ale správa každej krajiny, vrátane zistení a odporúčaní, bude patriť do zodpovednosti príslušných autorov.

Associated Partners:

Ārlietu ministrija

LATVIJAS VALSTS POLICIJA

AN ROINN DLÍ AGUS CIRT AGUS COMHIONANNAIS
DEPARTMENT OF JUSTICE AND EQUALITY

Project Partners:

Patvēruma DROŠĀ MĀJA

living for tomorrow

heuni

Immigrant Council of Ireland

caritas

2. Koncepty a definície

Tento výskum sa zameriava na fingované manželstvá medzi štátnymi príslušníkmi krajín mimo EÚ a občanmi EÚ, ktorí majú právo sa pohybovať a bývať v ktorejkoľvek krajine EÚ, inej ako je ich štátna príslušnosť.[6] Pojmy, ktoré opisujú platnosť manželstiev, sú stanovené v ustanoveniach občianskych zákonníkov vo všetkých piatich krajinách, kde sa tento projekt HESTIA realizuje. Podmienky pre platné manželstvá vo všeobecnosti zahŕňajú partnerov vo veku nad určitou hranicou a schopných dať úplný informovaný súhlas s uzavretím manželstva, ako aj fakt, že tento súhlas nie je vyvrátený donútením, nátlakom, násilím alebo hrozbou alebo iným nedostatkom spôsobilosti, napr. v prípade, že obeť trpí psychosociálnym postihnutím (Psaila a kol. 2016).

Otázka, čo vytvára skutočné manželstvo a čo je fingované manželstvo, je samozrejme veľmi dôležitá. Podľa väčšiny zdrojov je to práve *zámer*, čo odlišuje fingované manželstvo od pravého. Podľa Príručky Európskej komisie (2014) na riešenie problému údajných účelových manželstiev medzi občanmi EÚ a štátnych príslušníkmi krajín mimo EÚ sa *pravé manželstvo* vyznačuje zámerom manželského páru spoločne vytvoriť trvalú rodinnú jednotku a viesť autentický manželský život, zatiaľ čo *fingované manželstvo* sa uzatvára za účelom získania práva na voľný pohyb a pobyt podľa právnych predpisov EÚ. Všeobecne platí, že rôzne krajiny a zdroje používajú terminológiu rôznym spôsobom, ale napriek tomu vo všeobecnosti sa odkazujú na podobné javy a opis rôznych zámerov uzavretia manželstva, a to najmä pokiaľ ide o fingované manželstvá a účelové manželstvá (COM 2016). V závislosti od kontextu ako synonymá pre fingované manželstvo možno použiť niekoľko rôznych termínov: *účelové manželstvo, fiktívne manželstvo, falošné manželstvo, nepravé manželstvo* a *predstierané manželstvo.*[7]

[6] Tento projekt sa nezaoberá manželstvami medzi dvoma občanmi EÚ, ani manželstvami medzi dvoma štátnymi príslušníkmi tretích krajín, ktorí majú bydlisko v EÚ.

[7] Všeobecne platí, že tieto pojmy (a ich ekvivalenty v rôznych jazykoch v Európskej únii) nie sú nevyhnutne uznané v zákone, ale používajú sa v politických dokumentoch, sociológii a kriminológii pri odkazoch na tento jav.

Pojem, často používaný hlavne v oficiálnych dokumentoch,[8] je *„účelové manželstvo“* a je pravdepodobne najbližším paralelne používaným pojmom pre *„fingované manželstvo“*. V tomto kontexte sa „účelové manželstvo“ bežne chápe ako „manželstvo uzavreté výlučne za účelom udelenia práva na pobyt na základe právnych predpisov EÚ štátnym príslušníkom z krajín mimo EÚ, ktorí by inak takéto právo využívať nemohli“ (COM 2014). To znamená, že zmyslom manželstva je legalizovať pobyt štátneho príslušníka tretej krajiny v Európskej únii.

Aj keď vyššie uvedené pojmy sa zdajú podobné, môžu mať trochu odlišné významy, alebo aspoň rozdielny vedľajší význam. Napríklad pojmy *fiktívne, falošné* a *nepravé manželstvo* môžu vzbudiť dojem, že manželstvo nemusí byť „skutočné“. Manželstvá, študované v projekte HESTIA, sú však formálne úplne platné manželstvá, bez ohľadu na terminológiu, ktorá sa môže objaviť v národných správach. Jedine motív robí z manželstva „falošné“. Preto možno povedať, že manželstvá nie sú „fiktívne“ alebo falošné v tom zmysle, že by neboli „skutočným“ manželstvom. Ale tieto manželstvá nie sú „pravé“ v tom zmysle, že účelom manželstva je niečo iné ako láska alebo úmysel založiť rodinu a žiť skutočným manželským životom. Preto manželstvá, ktorými sa zaoberáme v tomto projekte, sú formálne platné, ale nie „pravé“.

V snahe roztriediť terminológiu vzťahujúcu sa k tomuto javu príručka Európskej komisie (2014) odporúča rozlišovať právoplatné manželstvo od tých, ktoré sa uzatvorili pomocou falošných dokladov. EK odporúča, aby sa pojmy ako *falošné, nepravé, predstierané* a *fiktívne manželstvá* používali iba pre manželstvá uzavreté pomocou podvodnej dokumentácie, napríklad falšovaných sobášnych listov. *Účelové manželstvá*, *fingované manželstvá*, *nútené manželstvá* a *manželstvá na základe predstierania* sú manželstvá uzavreté s právoplatnými dokladmi, ale u týchto typov manželstiev sú iné motívy pre uzavretie tohto zväzku. Je tiež možné, že obaja manželia sú ochotnými komplicmi, slobodne súhlasia so vstupom do vzťahu určeného na zneužívanie právnych predpisov EÚ (*účelové manželstvá* a *fingované manželstvá*), alebo partnerovi z EÚ partner z krajiny mimo EÚ klamal, aby veril, že manželstvo je skutočným manželským vzťahom, ale v skutočnosti je cieľom zneužiť právne predpisy EÚ (*manželstvá na základe predstierania*). (COM 2014)

Nad rámec projektu HESTIA sa používa rôzna terminológia na rozlíšenie medzi rôznymi typmi manželstva, ktoré sú síce v Európe menej bežné, ale na mnohých miestach sveta sa

[8] Uznesenie Európskej rady o boji proti účelovým manželstvám (1997).

Associated Partners:

Project Partners:

stále využívajú. *Dohodnuté manželstvá* sú manželstvá, kde tretia osoba (napríklad rodičia alebo opatrovníci) preberú vedúcu úlohu pri výbere partnera, a to so súhlasom oboch manželov. Dohodnuté manželstvo je pravé manželstvo, ak je výsledkom slobodnej vôle a priania manželov. Predstava slobodnej vôle a súhlasu s manželstvom je trochu abstraktný pojem, pretože je v týchto prípadoch často založená na tradíciách. V zásade manželstvá zákonne uzatvorené kdekoľvek na svete sa musia v Európskej únii uznať. Členské štáty však nemusia uznať manželstvá zakázané ich legislatívou (napr. polygamné manželstvá). (COM 2014)

Neexistuje žiadna oficiálne medzinárodne dohodnutá definícia *núteného manželstva*, ale dá sa opísať ako situácia, keď sa manželstvo uzavrie bez slobodného a úplného súhlasu jednej alebo oboch strán kvôli hrozbám, predstieraniu alebo donucovaniu (FRA 2014). Ide o prvky, ktoré sa zvyčajne považujú za bežné v situáciách obchodovania s ľuďmi. Pojem nútené manželstvá môže zahŕňať viac konkrétnych foriem vrátane *otrockého manželstva*, ktoré sa vzťahuje na osoby predávané, prevádzané alebo zdedené do manželstva, a *detského manželstva*, čo je forma núteného manželstva, pretože deti zo svojej podstaty nie sú schopné súhlasu alebo uplatnenia práva na odmietnutie (Lyneham a Richards 2014, s. 3). Nútené manželstvá sa tiež v prvom rade chápu ako také, ktoré sú spojené s praktikami určitých etnických komunít a menšín. Páchatelia sú väčšinou rodičia, rodinní príslušníci alebo členovia širšej rodiny (FRA 2014).

Okrem vyššie uvedených pojmov sa používa aj termín *ochranné manželstvo*, keď jedna motivácia fingovaného manželstva súvisí s vyjadrením protestu, napríklad niektoré osoby vstupujú do manželstva s migrantmi z politických alebo idealistických pohnútok alebo jednoducho z túžby pomôcť alebo ich ochraňovať (Econ Pöyry 2010).

V skutočnosti je pravdepodobné, že rôzne definície a pojmy, ktoré tu prezentujeme, sa prekrývajú. Ale v tomto výskume sa musí fingované manželstvo odlišovať od dohodnutých a nútených manželstiev. Táto štúdia sa zameriava hlavne na fingované manželstvá, ktoré sa uzatvorili s primárnym motívom umožniť občanovi z krajiny mimo EÚ povolenie na pobyt v EÚ. Pretože projekt sa zaujíma najmä o fingované manželstvá súvisiace s obchodovaním s ľuďmi (t.j. fingované manželstvá v rámci obchodovania s ľuďmi/obchodovanie s ľuďmi na účely fingovaného manželstva), je potrebný pojem, ktorý zahŕňa vykorisťovateľský prvok. Partneri projektu na jeho začiatku vytvorili pojem *„vykorisťovateľské fingované manželstvo“*. Tento pojem sa vzťahuje na *fingované manželstvá, ktoré zahŕňajú prvky vykorisťovania*.

Associated Partners:

Project Partners:

Štúdia sa zameriava aj na prípady, ktoré zahŕňajú prvky vykorisťovania, ale nie sú skutočne vykorisťovaním, aj na prípady, ktoré môžeme definovať ako obchodovanie s ľuďmi (t.j. „obchodovanie s ľuďmi kvôli (na účely) fingovaných manželstiev“). V praxi nie je jednoduché nakresliť deliacu čiaru medzi rôzne formy vykorisťovania. V projekte HESTIA pojem „vykorisťovateľské fingované manželstvo“ sa chápe tak, že pokrýva rôzne prípady fingovaného manželstva s následným vykorisťovaním, a k tomuto javu sa pristupuje skôr zo širšieho sociologického hľadiska než ako ku právnej kategórii alebo koncepcii definovanej zákonom.

Dôležitým a zásadným aspektom pri definovaní týchto rôznych pojmov a javov je rozdiel medzi fingovaným manželstvom a obchodovaním s ľuďmi, pokiaľ ide o objekt trestného činu. Fingované manželstvo je trestný čin alebo čin voči štátu, zatiaľ čo obchodovanie s ľuďmi je zločin voči osobe. Paralelu môžeme v tejto súvislosti odvodiť z pašovania ľudí. Pri pašovaní ľudí neexistuje obeť; v tomto procese je to len štát, ktorého pravidlá sa porušujú. V tomto projekte sa budeme zaoberať vykorisťovaním ľudí. Okrem toho je dôležitý rozdiel medzi núteným a vykorisťovateľským fingovaným manželstvom. Zameriavame sa nielen na to, či potenciálne obete spočiatku nútia vziať si štátnych príslušníkov tretích krajín, ale skôr na následné vykorisťovateľské prvky a okolnosti v priebehu celého procesu, a to tak pri získavaní vhodných osôb, ako aj v cieľovej krajine, pred aj po uzavretí manželstva. Pojem „vykorisťovateľské fingované manželstvo“ sa snaží upozorniť na okolnosti vykorisťovania, ktoré bránia zneužívanej osobe odísť zo situácie a jemné formy kontroly pohybu a prvky, ktoré ukazujú závislosť obetí na manželoch, agitátoroch alebo organizátoroch týchto manželstiev. Niekedy skúmané prípady zahŕňajú silu už pri začatí konania (napr. pri získavaní obetí) a tak niektoré zo skúmaných prípadov je možné definovať ako nútené manželstvá, ale niektoré nie. Človek môže byť ochotný uzavrieť fingované manželstvo, ale neskôr bude využívaný. V skutočnosti sa úloha občana EÚ ako manžela/manželky (predovšetkým ženy) môže meniť od páchateľa (od (menej závažného) trestného činu alebo podvodu voči štátu) až po obeť (vykorisťovania alebo, v závažných prípadoch, obchodovania s ľuďmi).

Treba tiež poznamenať, že projekt zahŕňa partnerov zo šiestich krajín, používa šesť jazykov (angličtinu, estónčinu, fínčinu, lotyštinu, litovčinu a slovenčinu), a že to má za následok náročnú koncepciu. Každý z partnerov (s výnimkou Írska) mal nájsť vhodné pojmy v ich národnom jazyku, ktoré by sa mohli používať spolu s anglickými pojmami. Okrem toho výrazy používané na národnej úrovni sa môžu líšiť od pojmov používaných na úrovni EÚ. Napríklad v Lotyšsku sa ako synonymum pre fingované manželstvo používa výraz „fiktívne

Associated Partners:

Project Partners:

manželstvo“, ale na úrovni EÚ fiktívne manželstvo sa môže definovať ako manželstvo uzatvorené pomocou falošných dokumentov. Ďalej Slovensko primárne používa vo svojej výskumnej správe pojem „nútené manželstvo“ namiesto pojmu „vykorisťovateľské fingované manželstvo“.

Associated Partners:

Project Partners:

3. Právny rámec a medzinárodné nástroje

Opatrenia proti obchodovaniu s ľuďmi upravuje niekoľko medzinárodných nástrojov a právnych rámcov. Protokol OSN o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, najmä so ženami a deťmi, je prvou globálnou právne záväznou dohodou vzťahujúcou sa na obchodovanie s ľuďmi. Protokol dopĺňa Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu. K decembru 2015 protokol ratifikovalo 169 strán, vrátane Lotyšska (2004), Slovenskej republiky (2004), Estónska (2004), Litvy (2003) a Írska (2010) (UNODC 2015).

Protokol OSN o obchodovaní s ľuďmi sa považuje za prvú zastrešujúcu a hlavnú definíciu obchodovania s ľuďmi. Jeho účelom je prevencia a boj proti obchodu s ľuďmi, ochrana a pomoc obetiam obchodovania s ľuďmi, a podpora spolupráce medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami, aby sa tieto ciele splnili (čl. 2.) Podľa protokolu:

> „Obchodovanie s ľuďmi bude znamenať nábor (získavanie), prepravu, prevádzanie, ukrývanie alebo prevzatie osôb, a to prostredníctvom hrozby silou alebo použitím sily alebo iných foriem donucovania, únosu, podvodu, oklamania, zneužitia moci alebo zraniteľného postavenia, alebo odovzdávania alebo prijímania platieb alebo výhod na získanie súhlasu osoby majúcej kontrolu nad inou osobou za účelom vykorisťovania. Vykorisťovanie zahŕňa prinajmenšom zneužívanie iných osôb na prostitúciu alebo iné formy sexuálneho zneužívania, nútenú prácu alebo služby, otroctvo alebo praktiky podobné otroctvu, nevoľníctvo alebo odstránenie orgánov;“

Trestný čin obchodovania s ľuďmi sa teda definoval pomerne komplikovane, keď najmä vykorisťovanie môže mať mnoho podôb, napr. sexuálne zneužívanie, nútenú prácu a odoberanie orgánov. Nútená práca sa definovala v Dohovore ILO č. 29 z roku 1930, ktorý zakazuje nezákonné vymáhanie nútenej alebo povinnej práce. Podľa Dohovoru ILO o nútenej práci „nútená alebo povinná práca“ (čl. 2) znamená každú prácu alebo službu, ktorá sa vymáha od akejkoľvek osoby pod hrozbou akéhokoľvek trestu a ku ktorej sa táto osoba neponúkla dobrovoľne. ILO zaradil do zoznamu tieto prvky, ktoré opisujú stratu práv alebo výsad a upozorňujú na situácie, keď ide o nútenú prácu (ILO 2005, 20–21):

- Fyzické alebo sexuálne násilie alebo hrozba takéhoto násilia.

- Obmedzenie pohybu pracovníka napr. prostredníctvom uväznenia alebo zabránením kontaktu s hostiteľskou komunitou.
- Otroctvo alebo nútená práca kvôli dlžobám, napr. vyplývajúcich z procesu získavania (náboru) a prepravy.
- Zrážkové mzdy alebo úplné odmietanie pracovníkovi zaplatiť.
- Zadržiavanie pasov a občianskych preukazov.
- Hrozba udaním úradom.

Kým Protokol OSN o obchodovaní s ľuďmi nezmieňuje manželstvo ako potenciálnu formu vykorisťovania, jeho otvorená definícia obchodovania s ľuďmi sa špeciálne navrhla tak, aby zahŕňala nové formy obchodovania s ľuďmi, ak sa vyskytnú (MacLean 2013). Bez ohľadu na konkrétnu formu vykorisťovania je tiež potrebné zdôrazniť, že súhlas obete so zamýšľaným vykorisťovaním sa považuje za nepodstatný, ak sa použijú niektoré z uvedených prostriedkov (čl. 3b).

Dohovor Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi z roku 2005 definuje obchodovanie s ľuďmi do značnej miery podľa protokolu OSN, ale dáva dôraz najmä na ochranu obetí obchodovania s ľuďmi a na ochranu ich práv. Ide o právne záväzný nástroj, ktorý si kladie za cieľ zabrániť obchodovaniu s ľuďmi, chrániť jeho obete a podporovať medzinárodnú spoluprácu v boji proti obchodovaniu s ľuďmi. Tento dohovor sa vzťahuje na všetky formy obchodovania s ľuďmi, či už národné alebo nadnárodné, alebo spojené s organizovaným zločinom (čl. 2). Na sledovanie zavádzania dohovoru sa vytvoril špeciálny monitorovací orgán, GRETA. Estónsko, Lotyšsko, Litva, Írsko a Slovenská republika konvenciu ratifikovali.

Opatrenie zo strany Európskej únie proti obchodovaniu s ľuďmi uvádza, že obchodovanie s ľuďmi je výslovne zakázané článkom 5 Charty základných práv Európskej únie. Medzi poslednými krokmi, ktoré znamenali posun vpred, bolo prijatie smernice 2011/36/EÚ o prevencii a boji proti obchodovaniu s ľuďmi a o ochrane obetí. Smernica definuje obchodovanie s ľuďmi takto (čl. 2.1):

> „Nábor, preprava, prevádzanie, ukrývanie alebo prevzatie osôb vrátane výmeny alebo prebratia ovládania tejto osoby, a to prostredníctvom hrozby silou alebo použitím sily alebo iných foriem donucovania, únosu, podvodu, predstierania, zneužitia moci alebo zraniteľného postavenia, alebo

odovzdávania alebo prijímania platieb alebo výhod na získanie súhlasu osoby majúcej kontrolu nad inou osobou, za účelom vykorisťovania.“

Hoci smernica výslovne nezmieňuje nútené manželstvo v minimálnom zozname stanovených typov vykorisťovania,[9] v preambule sa navrhuje, aby definícia obchodovania s ľuďmi zahŕňala aj nútené manželstvo ako formu vykorisťovania.[10]

Ďalšie politické opatrenia, ktoré dopĺňajú smernicu o obchodovaní s ľuďmi, zahŕňajú právne predpisy EÚ o práve obetí obchodovania s ľuďmi na pobyt v EÚ (smernica 2004/81/ES), o sexuálnom vykorisťovaní detí (2011/92/EÚ) a o sankciách a opatreniach voči zamestnávateľom, ktorí vedome zamestnávajú štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa zdržiavajú v krajine nelegálne (smernica 2009/52/ES). Navyše smernica Rady 2002/90/ES, ktorá definuje napomáhanie neoprávnenému vstupu, tranzitu a pobytu, uvádza opatrenia, ktoré sa majú prijať v boji proti nelegálnej imigrácii v súvislosti so samotným neoprávneným prekračovaním hranice a udržiavaním sietí, ktoré vykorisťujú ľudské bytosti. Realizácia stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie (COM 2010) ďalej rieši obchodovanie s ľuďmi, spolu s plánom EÚ pre osvedčené postupy, normy a procedúry pre boj proti obchodovaniu s ľuďmi (2005/C 311/01) a pracovný dokument Komisie o hodnotení a monitorovaní implementácie plánu EÚ (Európska komisia 2012). (Európska komisia 2016.)

EÚ má mandát zabezpečiť, aby občania a cudzinci, ktorí sa pohybujú v rámci jej hraníc, boli chránení. Smernica o obetiach (smernica 2012/29/EÚ) , ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, zabezpečuje, aby sa osoby, ktoré sa stali obeťami trestného činu, uznávali, zaobchádzalo sa s nimi s rešpektom a dostávali riadnu ochranu, podporu a prístup k spravodlivosti. Členské štáty EÚ museli implementovať ustanovenia tejto smernice do svojej národnej legislatívy do 16. novembra 2015. Smernica tiež požaduje, aby členské štáty zabezpečili primerané školenia o potrebách obetí pre úradníkov, ktorí môžu prichádzať do styku s obeťami, a podporovali spoluprácu medzi členskými štátmi a koordináciu krokov národných služieb v súvislosti s právami obetí.

[9] „Vykorisťovanie zahŕňa prinajmenšom zneužívanie iných osôb na prostitúciu alebo iné formy sexuálneho zneužívania, nútenú prácu alebo služby, vrátane žobrania, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctvu alebo zneužívaniu trestným konaním, alebo odstránenia orgánov (čl. 2.1 smernice 2011/36/EÚ).“

[10] Odôvodnenie 11 smernice 2011/36/EÚ o prevencii a boji proti obchodovaniu s ľuďmi a o ochrane jeho obetí a nahrádzajúce rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/JHA, OJ L 101/1 z 15. apríla 2011.

Associated Partners:

Project Partners:

Všetkých päť zúčastnených krajín je viazaných dohovormi o medzinárodných ľudských právach, napr. Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Human Rights and Fundamental Freedoms, ECHR), ktorý uznáva obchodovanie s ľuďmi, ako aj nútené manželstvá ako porušenie ľudských práv. Účastnícke štáty sa zaviazali plniť princípy ľudských práv a hodnôt, čo na druhej strane usmerňuje činnosť vládnych činiteľov. Okrem toho Dohovor Rady Európy o predchádzaní a boji proti násiliu na ženách a domácemu násiliu (tzv. Istanbulský dohovor) uvádza, že zmluvné strany dohovoru prijmú potrebné legislatívne alebo iné opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa úmyselné konanie nútiť dospelého alebo dieťa, aby vstúpili do manželstva, považovalo za trestný čin (Rada Európy 2011). Estónsko, Írsko, Lotyšsko, Litva a Slovensko dohovor napriek tomu ešte neratifikovali.

Právo slobodne sa pohybovať a zdržiavať v Európskej únii je tiež jednou zo základných slobôd zakotvených v práve EÚ a je základným kameňom európskej integrácie. Smernica o občianstve EÚ (smernica 2004/38/ES) oprávňuje každého občana EÚ a jeho manžela/manželku cestovať, pracovať a žiť počas prvých troch mesiacov v ktorejkoľvek z 28 krajín EÚ bez zvláštnych formalít, okrem platného preukazu totožnosti alebo cestovného pasu. Aby mali občania EÚ právo na pobyt, po prvých troch mesiacoch musia splniť určité podmienky, v závislosti od ich postavenia v hostiteľskej krajine. Študenti a ďalšie ekonomicky neaktívne osoby, napríklad dôchodcovia a ich rodiny, majú právo na pobyt trvajúci viac ako tri mesiace iba vtedy, ak majú komplexné zdravotné poistenie a dostatočné finančné prostriedky pre seba a svoju rodinu tak, aby sa nestali záťažou pre systém sociálneho zabezpečenia hostiteľského členského štátu. [11]

Osoby, ktoré hľadajú zamestnanie, sa môžu bez ďalších podmienok zdržiavať v EÚ až šesť mesiacov a možno aj dlhšie, ak sa ukazuje, že majú skutočnú šancu nájsť si prácu. Po piatich rokoch občania EÚ a ich rodinní príslušníci získavajú právo na trvalý pobyt (COM 2013). Krajiny EÚ môžu prijať potrebné opatrenia na odmietnutie, ukončenie alebo zrušenie akéhokoľvek práva priznaného podľa tejto smernice v prípade zneužívania práv alebo podvodu, ako napríklad v prípade účelového manželstva alebo falošnej dokumentácie.

[11] Rakúsko, Belgicko, Bulharsko, Chorvátsko, Cyprus, Česká republika, Dánsko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Nemecko, Grécko, Maďarsko, Írsko, Taliansko, Lotyšsko, Litva, Luxembursko, Malta, Holandsko, Poľsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, Španielsko, Švédsko a Veľká Británia.

Associated Partners:

Project Partners:

4. Súčasná situácia a predchádzajúci výskum vykorisťovateľských fingovaných manželstiev a ich prepojenia na obchodovanie s ľuďmi

Napriek tomu, že mimovládne organizácie a investigatívni novinári zistili prípady fingovaného manželstva zahŕňajúce vykorisťovanie a črty obchodovania s ľuďmi, a napriek celosvetovej kampani na boj proti obchodovaniu s ľuďmi, a aj napriek rastúcej skupine pre výskum obchodovania s ľuďmi s cieľom sexuálneho a pracovného vykorisťovania, len veľmi malý výskum prebiehal v súvislosti s fingovanými manželstvami na účely vykorisťovania. Pred projektom HESTIA neexistovali žiadne spoločné výskumné alebo politické opatrenia, ktoré by sa spustili na európskej úrovni, pokiaľ ide o vykorisťovateľské prvky fingovaných manželstiev a ich možné väzby na obchodovanie s ľuďmi. Existoval však výskum o súvisiacich otázkach, ako sú nútené manželstvá a obchodovanie s ľuďmi. Tento výskum v krátkosti opíšeme v tejto kapitole.

Zatiaľ čo účelové manželstvá s cieľom získať povolenie na pobyt v EÚ pre štátnych príslušníkov tretích krajín sú fenoménom, ktorého existencia sa pripúšťa, fingované manželstvá ako potenciálna forma obchodovania s ľuďmi je formou vykorisťovania, ktorá sa zistila len relatívne nedávno (pozri tiež Donovan a kol. 2015). Údaje zhromaždené Európskou komisiou [12] o obetiach obchodovania s ľuďmi zo strany členských štátov pre roky 2013-2014 naznačuje, že najrozšírenejšou formou obchodovania s ľuďmi v Európe je sexuálne vykorisťovanie (67 % evidovaných obetí), nasleduje pracovné vykorisťovanie (21 % registrovaných obetí) a ďalšie formy vykorisťovania (12 % evidovaných obetí), medzi ktoré patrí napr. obchodovanie na účely núteného žobrania, domáce nevoľníctvo, trestná činnosť, nútené manželstvo, fingované manželstvo alebo odoberanie orgánov. Členské štáty čoraz viac hlásia nútené manželstvá a fingované manželstvá, tiež prípady, keď ľudia padnú za obeť viacerým formám vykorisťovania v súvislosti s obchodovaním s ľuďmi zo strany členských štátov (COM 2016).

[12] Posledná správa Eurostatu o obchodovaní s ľuďmi bola uverejnená v roku 2015 a zahŕňa obdobie rokov 2010−2012. Údaje získané prostredníctvom Eurostatu pre správu komisie o pokroku dosiahnutom v oblasti boja proti obchodovaniu s ľuďmi sú najnovšie údaje, ktoré boli zhromaždené, a pokrývajú roky 2013−2014. Čísla v správe komisie sú do značnej miery v súlade s trendmi v predchádzajúcej správe Eurostatu (COM 2016).

Hoci obete predstavujú širokú škálu ľudí každého veku, pohlavia a zázemia, štatistiky jasne ukazujú, že väčšina obetí sú ženy a dievčatá (Psaila a kol. 2016). Podľa štatistických údajov Eurostatu, Europolu a Úradu OSN pre drogy a kriminalitu (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC), najväčší rozdiel medzi pohlaviami sa nachádza v obchodovaní s ľuďmi na účely sexuálneho vykorisťovania, kde 96 % hlásených obetí predstavujú ženy a dievčatá. Tiež ďalšie formy vykorisťovania obetí obchodovania s ľuďmi obsahujú silný rodový rozmer, je to tak napríklad v prípade vykorisťovania na domáce práce a nútené a fingované manželstva. (Walby a kol. 2015.) Zistené prípady nútených manželstiev v Európskej únii takmer jednotne zahŕňajú ako obete ženy a dievčatá (pozri Psaila a kol. 2016).

O zvýšenom uznávaní fingovaných manželstiev ako druhu vykorisťovania obetí obchodovania s ľuďmi tiež svedčí skutočnosť, že Europol vydal hlásenie včasného varovania (2014), ktoré konštatuje nárast prípadov spájajúcich účelové manželstvá s obchodovaním s ľuďmi. Europol (2014; 2016) zistil, že v prevažnej miere práve východoeurópske krajiny sú krajinami, odkiaľ pochádzajú občania EÚ, ktorí uzatvárajú takéto manželstvá. Podľa Donovana a kol. (2015), obchodníci s ľuďmi robia nábor žien z východnej Európy na uzavretie manželstva so štátnymi príslušníkmi tretích krajín s prísľubom dobre platených pracovných miest. To umožňuje, aby ženích žiadal o povolenie na pobyt a následne ďalej zneužíval „nevestu“ na domáce nevoľníctvo a/alebo sexuálne vykorisťovanie. V niektorých extrémnych prípadoch sú ženy otvorene nútené do manželstva so štátnymi príslušníkmi tretích krajín.

Podľa Europolu (2014; 2016) je rozdiel medzi fingovanými manželstvami, ktoré majú prvky vykorisťovania, a klasickými účelovými manželstvami, keď stav nevesty sa presúva od páchateľa k obeti. Nevesty môžu najprv dobrovoľne vstúpiť do manželstva, ale potom sa zmenia podmienky, alebo ich môžu nalákať pod falošnou zámienkou (napr. prísľubom dobre plateného zamestnania) a potom nútiť k manželstvu. Europol (2016, 29) o nich hovorí ako o nútených fingovaných manželstvách. V niektorých prípadoch nútených fingovaných manželstiev boli obete unesené, privezené do krajiny určenia proti ich vôli a nútené do manželstva. Europol ďalej uvádza, že ich vyhľadávanie je ťažké, pretože požaduje, aby si personál v prvej línii všímal signály, a kladie dôraz na zvýšenú potrebu zintenzívnenia cezhraničnej spolupráce. Pri vyšetrovaní nemusia byť dostupné spravodajské informácie schopné poskytnúť skutočné údaje o tom, či je nevesta spolupáchateľom (nelegálnej migrácie) alebo obeťou (obchodovania s ľuďmi), teda či prvok obchodovania s ľuďmi sa skrýva za trestným činom napomáhania nelegálnemu prisťahovalectvu. (Ibid.)

Associated Partners:

Project Partners:

Medzinárodný výskumný projekt zameraný proti otroctvu (Anti-Slavery International, ASI) (2014) sa zameral na štúdium obchodovania s ľuďmi za účelom núteného kriminálneho vykorisťovania vo Veľkej Británii (UK), Českej republike a Holandsku. Správa uviedla fingované manželstvo ako jednu z foriem obchodovania s ľuďmi za účelom nútenej kriminality. Správa ďalej zdôrazňuje spôsob, ako obete obchodovania s ľuďmi môžu byť vykorisťované v rámci širokého rozsahu trestnej činnosti, a že ich môžu vykorisťovať prostredníctvom rôznych druhov konania súčasne (napríklad prostredníctvom sexuálneho vykorisťovania, domáceho nevoľníctva alebo iných foriem nútenej práce).

V rámci projektu RACE sa zistilo, že Veľká Británia je cieľovou krajinou, kde sa vyskytujú prípady obchodovania s ľuďmi na nútené fingované manželstvá[13]. Tieto fingované manželstvá zahŕňali ženy zo štátov EÚ, ktoré sa stali obeťami obchodovania s ľuďmi a previezli ich do Veľkej Británie, kde boli nútené k uzavretiu manželstva s občanmi krajiny mimo EÚ, aby mohli získať právo na pobyt vo Veľkej Británii. Tieto špecifické prípady zahŕňali dva samostatné prípady, kde ženy zo Slovenska boli predané do Veľkej Británie s úmyslom, aby ich nútili do manželstva s cudzími štátnymi príslušníkmi. Okrem toho správa (2014) uvádza aj prípad v Českej republike, kde dve ženy boli vo Veľkej Británii obeťami obchodovania s ľuďmi s cieľom nútiť ich do fingovaného manželstva a prostitúcie. Obe mentálne postihnuté ženy boli fyzicky a psychicky zneužívané, nútené k prostitúcii a domácemu otroctvu, tiež nútené vziať si vietnamských mužov, aby pre nich získali povolenie na pobyt. (Ibid.) (Pozri tiež príklady článkov v médiách súvisiacich s vykorisťujúcimi fingovanými manželstvami, ktoré sa zistili vo Veľkej Británii.[14])

Výskum nútených manželstiev z rodového pohľadu, ktorý vykonali Psaila a kol. (2016), zistil, že drvivá väčšina obetí v prípadoch obchodovania s ľuďmi za účelom núteného manželstva, odhalených v členských štátoch EÚ, sú ženy. Tieto prípady boli zvyčajne spojené so zlou

[13] Pojem používaný v projekte RACE, „nútené fingované manželstvo“, využil Europol.

[14] Pozri tieto príklady článkov v médiách: http://www.theguardian.com/uk-news/2013/oct/10/four-jailed-trafficking-bradford-burnley; http://www.cps.gov.uk/london/press_releases/three_sentenced_for_exploitation_and_sham_marriage_offences_in_london/; http://www.cambstimes.co.uk/news/four_guilty_of_exploitation_and_assisting_in_arranging_sham_marriages_1_4467054; http://www.aljazeera.com/programmes/peopleandpower/2015/04/passport-thee-wed-150429154250997.html

Associated Partners:

Project Partners:

finančnou situáciou obete a nízkymi vyhliadkami na zamestnanie. V správe sa spomenulo všetkých päť partnerských krajín projektu HESTIA s odkazom na prípady, v ktorých sa zistili ženy, občianky EÚ, ktoré sa obchodovaním s ľuďmi dostali do iného členského štátu a nútili ich (po tom, čo odvolali svoj pôvodný súhlas), aby vstúpili do účelového manželstva s príslušníkom tretej krajiny. Ďalší trend zahŕňa mladé Lotyšky, slobodné matky alebo ženy so zdravotným postihnutím, ktoré presvedčili na základe falošných prísľubov dobre platených pracovných miest v cieľovej krajine. Po príchode zistili, že takéto pracovné miesta neexistujú a nútili ich do manželstva. Podobné prípady sa zistili vo Veľkej Británii, pričom zvyčajne išlo o ženy z východnej Európy, ktoré boli predané do Veľkej Británie, aby sa vydali za mužov z Ázie bez povolenia na pobyt. Obete často priviedli do Veľkej Británie na základe prísľubu legitímneho zamestnania. Zistené prípady často zahŕňajú aj iné formy vykorisťovania, napr. sexuálne vykorisťovanie. (Ibid.)

Väzby medzi trestnou činnosťou obchodovania s ľuďmi a manželstvom sa zistili tiež mimo Európy. Výskum Lynehama a Richardsa (2014) zistil prípady vykorisťovania v Austrálii, vyskytujúce sa v súvislosti s manželstvom a migráciou partnera. Výskum odhalil prípady žien, ktoré zažili vykorisťovateľské scenáre potom, ako sa presťahovali do Austrálie, kde sa mali vydať za mužov, ktorí boli občanmi Austrálie. Partneri sa stretli mnohými rôznymi spôsobmi, od vopred dohodnutých manželstiev, rodinných vzťahov, predstavením cez internet alebo prostredníctvom služieb na zorganizovanie rande. Výskum tiež upozorňuje, že aj keď všetky obete súhlasili so svojím manželstvom, boli možnými obeťami obchodovania s ľuďmi, pretože súhlas na trestný čin obchodovania s ľuďmi je irelevantný, pokiaľ sa získa pod nátlakom (vydieraním), hrozbami a/alebo predstieraním (podvodom). Ženám v tomto výskume len klamali o mužovi, ktorého si mali vziať, o povahe manželstva, a o tom, čo sa od nich očakáva po príchode do Austrálie. (Pozri 1. rámec, kde sa uvádza príklad z výskumu, keď sa manželstvo a partnerská migrácia skutočne použili na uľahčenie obchodovania s ľuďmi do Austrálie; Lyneham a Richards, 2014.) Z pohľadu projektu HESTIA sa okolnosti líšia, pretože počiatočná motivácia pre uzatváranie tohto manželstva priviedla obete do Austrálie, aby ich zneužívali sexuálne alebo na nútené práce. Obete sa získavali na základe podvodu a predstierania. Ako sa zistilo aj v rámci projektu HESTIA, tieto manželstvá sa uzatvárali za účelom získania práva na pobyt v určitej krajine, ale v austrálskom prípade povolenie na pobyt bolo pre obeť, nie pre páchateľa.

Associated Partners:

Project Partners:

1. rámec Obchodovanie s ľuďmi v súvislosti s migráciou kvôli manželstvu v Austrálii.

Krajina pôvodu Filipíny – Cieľová krajina Austrália

V prípade Kovacs, vypočúvanom na Najvyššom súde v Queenslande, štát tvrdil, že Zoltan a Melita Kovacs zorganizovali a zaplatili za to, že austrálsky občan cestoval na Filipíny, aby uzatvoril manželstvo so ženou s úmyslom ju priviesť do Austrálie, kde mala pracovať v ich obchode s jedlom a v ich mieste trvalého pobytu zabezpečovať starostlivosť o deti a pomáhať v domácnosti. Po príchode do Austrálie táto žena pracovala v obchode 12 hodín denne, päť a pol dňa týždenne. Za to získala veľmi malý plat. Keď nepracovala, musela sa starať o tri malé deti a vykonávať domáce práce. Snažila sa vymaniť zo svojej situácie, ale bola účinne zotročená Kovacsom prostredníctvom „kombinácie neplatenej práce, stálych sexuálnych útokov, slovných hrozieb a zneužívania, využívania jej zraniteľnej situácie, ovládania jej pohybu a zabavenia jej pasu. V nadväznosti na obnovu konania na Najvyššom súde v roku 2010, Zoltan a Melita Kovacs boli uznaní za vinných z trestného činu otroctva podľa odd. 270.3(1) Trestného zákona 1995 (Cth) a boli odsúdení na štyri, resp. osem rokov väzenia (Schloenhardt a Jolly 2010; Lyneham a Richards 2014, s. 6).

Ďalším zistením austrálskeho výskumu bolo, že prípady obchodovania s ľuďmi zahŕňajúce partnerskú migráciu sa často uvádzajú len ako prípady domáceho násilia. To vedie k uplatneniu ustanovení právnych predpisov vzťahujúcich sa skôr k domácemu násiliu než k obchodovaniu s ľuďmi a vykorisťovaniu, čo spôsobuje potrebu dôležitého zvažovania, aby sa správne identifikovalo obchodovanie s ľuďmi a príslušne na túto jeho formu reagovalo (Lyneham a Richards 2014). Obete/tí, ktorí prežili, zažili širokú škálu nevhodného správania (fyzické, psychické, ekonomické zneužívanie). Násilie páchali manželia alebo ich početná rodina, spájalo sa s vlastnou zraniteľnosťou obetí/tých, ktorí prežili, v pozícii migrantov (obmedzené znalosti angličtiny a izolácia). Vykorisťovanie zahŕňalo ukazovatele obchodovania s ľuďmi, napríklad presadzovanie vlastníctva, otroctvo kvôli dlhom, zbavenie osobnej slobody, hrozbu deportácie, pracovné vykorisťovanie, zabavenie pasov a domáce otroctvo. V správach sa tiež uvádza, že deti, a to tak tie, ktoré migrovali do Austrálie, aj tie, ktoré sa narodili v Austrálii v takýchto vzťahoch, boli vykorisťované a zneužívané. (Ibid.)

Migrácia prostredníctvom manželstva sa často prezentuje ako stratégia pre sociálnu mobilitu žien z rozvojových a tranzitívnych krajín. Ale populárna kultúra a akademici ju často opisujú

Associated Partners:

Project Partners:

ako voľbu vyplývajúcu z nedostatku príležitostí žien, ktoré sa obetujú pre dobro svojej rodiny (Tyldum a Tveit 2008). Rovnako ako u pracovných migrantov, aj migranti prostredníctvom manželstva sú náchylní na vykorisťovanie v sexuálnom priemysle alebo na trhu práce (MacLean 2013). Migrácia prostredníctvom manželstva je opísaná v tejto správe len stručne, pretože aj keď existujú podobnosti medzi fingovaným manželstvom a vykorisťovaním, migrácia prostredníctvom manželstva je stále celkom odlišným javom ako manželstvá, ktoré sa uzatvárajú výhradne s cieľom obísť imigračný zákon.

Tyldum a Tveit (2008) študovali zraniteľnosť a riziká v oblasti migrácie z Ruska a Thajska do Nórska kvôli manželstvu tak, že analyzovali vzťah obchodovania s ľuďmi a manželstvom kvôli migrácii. V osobných príbehoch žien, ktorých sa opýtali v rámci výskumu, je len málo, čím sa podobajú na ideálne manželstvá, skôr ide o domáce a sexuálne nevoľníctvo, kde sa manželstvo používa ako prostriedok na ovládanie. Ženy opýtané v štúdii boli často úplne závislé od svojich manželov po tom, ako sa presťahovali do Nórska, mali malé alebo žiadne sociálne kontakty a boli v situácii ekonomickej závislosti. Niektoré ženy boli ponechané samy na seba, aby sa naučili orientovať v nórskej spoločnosti, zatiaľ čo iným zámerne bránili v snahe získať nezávislosť, čo malo za následok takzvanú nútenú závislosť. Ženy navyše v situáciách s nútenou závislosťou často musia čeliť fyzickému a psychickému týraniu. (Tyldum a Tveit 2008.)

Tyldum a Tveit argumentujú, že podľa definície obchodovania s ľuďmi uvedenej v Palermskom protokole čin, prostriedky a účel obchodovania s ľuďmi sa môžu pri analýze situácie daných žien naplniť. Prvok sily sa prejavuje v podobe (nútenej) závislosti, ak daná osoba nemá žiadne siete, žiadne jazykové zručnosti a ani potuchy, kde hľadať pomoc, čo má za následok jej zraniteľnosť. Ženy opýtané v rámci štúdie tiež uviedli, že sa im manželia vyhrážali rozvodom a následnou deportáciou v prípade, že nebudú plniť ich požiadavky. Tieto okolnosti môžu viesť k situáciám, ktoré by mohli sa mohli klasifikovať ako domáce nevoľníctvo. Prvky vykorisťovania zahŕňajú fyzické zneužívanie a znásilňovanie, rovnako ako domáce a sexuálne otroctvo. Samozrejme, jednou z hlavných úloh pri vyhľadávaní prípadov obchodovania s ľuďmi v kontexte manželstva kvôli migrácii je určiť, do akej miery vykazujú vykorisťovateľský účel. Je ťažké dokázať, že niekto mal v úmysle riadiť a využívať svojho partnera na domáce nevoľníctvo alebo sexuálne služby už na začiatku manželstva. (Ibid.)

Associated Partners:

Project Partners:

5. Údaje a metódy

Výskum využíval kvalitatívne metódy v kombinácii so štatistickými údajmi. Výskumníci v jednotlivých štátoch vykonávali kvalitatívne pološtruktúrované rozhovory so zástupcami napr. mimovládnych organizácií, orgánov na vymáhanie práva a iných príslušných štátnych a obecných orgánov, ako aj so zástupcami ambasád (podrobnejšie informácie o sektoroch a organizáciách zastúpených v národných štúdiách sa uvádzajú v správach jednotlivých krajín). V niektorých krajinách zapojených do projektu bolo tiež možné urobiť rozhovor so zistenými obeťami/migrantmi, ktorí uzavreli fingované manželstvá a boli vykorisťovaní. Výskumníci zhromaždili a analyzovali, pokiaľ to bolo možné, prípady fingovaného manželstva, ktoré mali znaky obchodovania s ľuďmi (napr. pomocou súdnych/predsúdnych materiálov alebo opisov prípadov poskytnutých zo strany MVO a/alebo ambasád). Odporučilo sa im tiež, aby zhromaždili dodatočné informácie/údaje z internetových fór a iných zdrojov, napríklad z médií. Okrem toho sme výskumníkov v jednotlivých štátoch požiadali, aby pripravili krátky prehľad súčasného legislatívneho rámca a súčasných postupov vo svojich krajinách týkajúcich sa fingovaných manželstiev a obchodovania s ľuďmi, zhromaždili príslušné štatistiky a zmapovali celú relevantnú literatúru, politické dokumenty a iné doplňujúce materiály a citovali ich vo výskumnej správe. Tieto údaje pokrývajú hlavne roky 2010−2015.

Každá krajina tiež usporiadala pred zhromažďovaním aktuálnych údajov zasadnutie národného okrúhleho stola, ktoré malo pomôcť určiť vhodných odborníkov.[15] Tieto zasadnutia tiež slúžili ako platforma pre nadväzovanie kontaktov a pre zber informácií o verejnom diskurze a povedomí o vykorisťovateľských fingovaných manželstvách a ich prepojení na obchodovanie s ľuďmi v týchto piatich krajinách. Zástupca HEUNI sa zúčastnil všetkých piatich národných zasadnutí, aby lepšie pochopil systém (štruktúru) tohto javu v národných kontextoch. [16] Diskusia na zasadnutiach bola živá a uvádzalo sa značné množstvo

[15] Niektorí partneri poznamenali, že nebolo ľahké nájsť ľudí, s ktorými by sa mohli rozprávať, a/alebo odborníkov, ktorí by sa zúčastnili rokovaní za okrúhlym stolom, pretože ľudia sa nemusia považovať za odborníkov na „nový“/novo zistený jav, akým je fingované manželstvo v súvislosti s obchodovaním s ľuďmi.

[16] Zástupca HEUNI používal tlmočníka na štyroch zasadnutiach vedených v estónčine, lotyštine, litovčine a slovenčine. Nebolo potrebné prekladať na zasadnutí na národnej úrovni v Írsku, ktoré sa konalo v angličtine.

informácií, zaznamenali sa však aj niektoré rozdiely, z hľadiska informovanosti aj zamerania diskurzu.

Zástupcovia HEUNI zaškolili výskumníkov pre jednotlivé krajiny a poskytli rady a pokyny výskumníkom počas celej výskumnej fázy projektu. HEUNI poskytol aj rámec pre rozhovory a návrh štruktúry pre výskumné správy. Výskumníci HEUNI niekoľkokrát čítali a komentovali návrhy národných správ. Hoci sa národné správy písali ako súčasť spoločného projektu HESTIA, nakoniec by sa každá správa mala považovať za samostatný celok a autori správ za jednotlivé krajiny sú sami zodpovední za svoju správu, vrátane zistení a odporúčaní uvedených v každej národnej správe.

Napriek spoločnému rámcu a dodaným pokynom sa obsah národných správ medzi jednotlivými krajinami trochu líši a správy sú výrazne rozdielne, čo sa týka štýlu. Vzhľadom k tomu, že rôzne krajiny majú rôzne právne predpisy, iný zavedený systém na zisťovanie obetí obchodovania s ľuďmi a ich podporu, ako aj veľké množstvo rôznych subjektov zapojených do oblasti boja proti obchodovaniu s ľuďmi, bolo nemožné vo všetkých krajinách zhromaždiť podobnú sústavu údajov. Okrem toho sa dostupnosť a prístup k údajom v rôznych krajinách líšia. Povaha a zdroj údajov samozrejme majú vplyv na zistenia štúdie. Napríklad materiál z predsúdneho vyšetrovania na jednej strane a prípadové opisy, ktoré poskytujú MVO, na strane druhej, sú rôzne druhy údajov, kde sú zameranie, uhol pohľadu a ciele dát veľmi odlišné. Polícia pripravuje spisy z vyšetrovania pred súdnym konaním, kde sa zameriava na hľadiská organizácie trestnej činnosti, zatiaľ čo údaje MVO vyhotovujú pracovníci MVO a dôraz sa kladie na obete. Je tiež pravdepodobné, že prípady, ktoré sa dostali do fázy predsúdneho vyšetrovania, a to najmä na súd, sú najvážnejšie a/alebo najviac viditeľné prípady. Mnoho komplikovaných prípadov by mohlo spadať mimo kategórie napr. obchodovania s ľuďmi. Mimovládne organizácie sú flexibilnejšie pri rozhodovaní o tom, ktoré prípady patria do kategórie vykorisťovania a kto má prístup k službám zameraným napr. na obete obchodovania s ľuďmi.

Rozdiely medzi národnými správami sú spôsobené aj tým, že výskumníci v jednotlivých krajinách mali rôzne vzdelanie a profesionálne zameranie, tiež rôznu príslušnosť k určitým skupinám. Niektorí pracovali vo výskumných organizáciách, iní v MVO a ďalší vo vládnych subjektoch. To znamená, že uhly pohľadu autorov národných správ sa od seba líšia.

Všetci partneri zhromaždili údaje, ktoré mali k dispozícii, a ktoré považovali za relevantné pre štúdiu. Výskumníci sa snažili uskutočniť rozhovory so všetkými zodpovedajúcimi aktérmi a

odborníkmi. Rozhovory s odborníkmi prebehli v každej krajine, ale vznikli rozdiely s ohľadom na to, kto (z akého sektoru/profesie) bol oslovený. Rozhovory s obeťami vykorisťovateľských fingovaných manželstiev sa vykonávali iba v Írsku a Lotyšsku. V žiadnej z krajín sa neuskutočnili žiadne rozhovory s páchateľmi (napr. obchodníkmi s ľuďmi alebo organizátormi trestnej činnosti). V tabuľke 1 sa uvádza prehľad údajov zozbieraných v krajinách zapojených do projektu (viac informácií je v správach jednotlivých krajín). Tieto údaje sa zhromažďovali počas leta a jesene roku 2015.

Associated Partners:

Project Partners:

Tabuľka 1. Údaje získané v účastníckych krajinách.

Zdroje dát	Estónsko	Litva	Lotyšsko	Írsko	Slovensko	Spolu
Rozhovory s odborníkmi	9	17	17	14	15	72
Odsúdení	1	0	0	0	3	4
Predsúdne vyšetrovanie	0	3	0	0	7	10
Opisy prípadov zo strany miestnych MVO	8	0	5	8	7	28
Opisy prípadov ambasádami	0	0	0	6	0	6
Rozhovory s obeťami	0	0	3	1	0	4

Pri zhromažďovaní údajov sa využili pološtruktúrované tematické rozhovory. Národní výskumníci boli vyzývaní, aby vykonávali rozhovory osobne a aby ich so súhlasom respondenta zaznamenávali. Nie všetky rozhovory sa však uskutočnili osobne, niektoré napríklad len telefonicky. Navyše nie všetky rozhovory sa zaznamenali, niekedy sa len robili poznámky. V rozhovoroch sa kládli hlavne otvorené otázky, ktoré pokrývali dohodnuté spoločné témy. Odporúčala sa plynulá diskusia s určitou mierou flexibility v tom, aké otázky klásť a v akom poradí. Spolu sa vykonalo 72 rozhovorov s odborníkmi, ich počet v jednotlivých krajinách sa pohyboval od 9 do 17.

HEUNI vypracovala návrh samostatného rámca pre rozhovory s obeťami a odborníkmi (pozri prílohy 1 a 2). Tieto rámce zahŕňali čiastočne rovnaké otázky a témy. Témy, ktoré sa objavovali v rozhovoroch s odborníkmi a obeťami, zahŕňali získavanie obetí/zúčastnených osôb, cestovanie a príchod do cieľovej krajiny, život a vykorisťovanie v cieľovej krajine, prácu v cieľovej krajine (rozhovory s obeťami), páchateľov (obchodníci s ľuďmi, organizátori (vykorisťovateľských) fingovaných manželstiev, manželia) a organizáciu fingovaných manželstiev (rozhovory s odborníkmi), zisťovanie obetí (rozhovory s odborníkmi), pomoc a podporu (potenciálnych) obetí a prevenciu. Na základe spoločného rámca pre rozhovory v anglickom jazyku sme národných výskumníkov požiadali, aby preložili otázky do svojich

Associated Partners:

Project Partners:

národných jazykov a upravili ich tak, aby boli vhodné pre každý typ rozhovoru.[17] Írsko navyše používalo šablónu pre zdokumentovanie prípadových štúdií. Šablóna čiastočne obsahovala rovnaké otázky ako rámec pre rozhovory a dali ju niektorým mimovládnym organizáciám a ambasádam, ktoré zdokumentovali takéto prípady. Lotyšsko použilo súbory a príbehy napísané klientmi mimovládnych organizácií, ktoré pomáhajú obetiam obchodovania s ľuďmi.

Z piatich partnerských krajín bolo Estónsko jedinou krajinou, ktorá mohla vo svojom výskume využiť súdny spor obchodovania s ľuďmi, zahŕňajúci fingované manželstvo. Pokiaľ ide o materiály z predsúdneho vyšetrovania, Litva a Slovensko boli jediné krajiny, ktoré boli schopné ich využiť, pretože v iných krajinách buď neboli k dispozícii žiadne informácie (napríklad v Estónsku sú materiály v prípravnom konaní dôverné a teda nemôžu byť k dispozícii pre výskumné účely), alebo výskumníci neboli schopní nájsť prípady so zodpovedajúcimi kritériami, vyšetrované políciou. Vzhľadom na obmedzené množstvo dostupných informácií a oficiálne zdokumentovaných prípadov sa projekt HESTIA väčšinou spoliehal na zhromažďovanie príkladov prípadov od mimovládnych organizácií a miestnych ambasád s cieľom získať viac informácií o prepojení medzi obchodovaním s ľuďmi a fingovanými manželstvami. Na doplnenie pochopenia tohto javu sa použili aj materiály z médií (novinové články a pod.).

Projekt HESTIA využíval celý rad zdrojov dát, aby prekonal skrytú povahu tohto javu a rozdiely v informovanosti na národnej úrovni (pozri tiež Jokinen a kol. 2011 o pilotnej metodike, ktorá sa vypracovala v HEUNI). Je však potrebné poznamenať, že správy o jednotlivých krajinách vychádzajú kvantitatívne z pomerne malého množstva údajov a preto výsledky ako také nie je možné zovšeobecniť. Na druhej strane partneri získali najrozsiahlejšie možné údaje s ohľadom na metodologické problémy súvisiace s daným javom. Údaje zhromaždené v rámci projektu sú tiež jedinečné a tento druh údajov sa v členských štátoch EÚ predtým nezhromažďoval. Zároveň je potrebné uznať, že tieto údaje nie sú plánovité a majú niektoré skutočné obmedzenia vzhľadom na rozsah a uhol pohľadu na tému, na ktorú sa vzťahujú. Pretože štyri z piatich skúmaných krajín sú predovšetkým

[17] Je potrebné poznamenať, že rozhovory sa uskutočnili v národných jazykoch, ale citácie pre výskumné správy boli preložené do angličtiny. Je zrejmé, že obsah a najmä nuansy odpovedí sa do určitej miery preložením zmenili.

krajinami, odkiaľ obete pochádzajú, kladie sa tu väčší dôraz na aspekty náboru a obetí ako na aspekty páchateľa a organizačné aspekty.

Problémy týkajúce sa metodiky sú čiastočne totožné s metodologickými problémami súvisiacimi so štúdiom obchodovania s ľuďmi (alebo inými citlivými témami a skrytým zločinom) všeobecne. Tieto prípady nie je ľahké nájsť, odhaliť, ani vyšetrovať. (Potenciálne) obete nevychádzajú v ústrety a nie sú ochotné vypovedať o zneužívaní, ktorému čelili. Ani štatistiky o tomto druhu zločinu nie sú veľmi spoľahlivé a/alebo informatívne. (V súvislosti s problémami so štatistickými údajmi o obchodovaní s ľuďmi pozri napr. Jokinen a kol. 2014.)

Okrem toho, výskum vykorisťovateľských fingovaných manželstiev so sebou nesie celý rad ďalších otázok okrem tých, ktoré sú relevantné pre výskum obchodovania s ľuďmi všeobecne. Koncepčné otázky, ktoré sa uvádzali v predchádzajúcich kapitolách, viedli k niekoľkým metodickým ťažkostiam. Napríklad nielen definície, ale ani „status“ fingovaného manželstva (ako priestupok, administratívna chyba, dôvod na zrušenie alebo nevydanie povolenia na pobyt alebo niečo iné) sa v rôznych krajinách líšia a nemusia byť úplne jasné. Navyše rozlišovať medzi vykorisťovateľskými fingovanými manželstvami a nútenými manželstvami sa v niektorých krajinách ukázalo ako problematické. Rovnako „status“ zúčastnených osôb je často do istej miery nejasný: na koho sa má pozerať ako na obeť a kto je páchateľom?

Vzhľadom k tomu, že sa dostatočne jasne tento jav a koncepty súvisiace s fingovaným manželstvom nechápu, bolo potrebné nájsť dôslednú odpoveď na otázku „čo študovať a ako to študovať“. V priebehu projektu sme sa museli rozhodnúť, aký druh prípadov zahrnúť a ktoré vylúčiť. Aký druh údajov máme zhromažďovať? Kto je, napríklad, odborníkom na „vykorisťovateľské fingované manželstvá“? Pre projekt sa musela vypracovať metodika a pri tejto práci sme využili pilotné metodiky použité v predchádzajúcich štúdiách obchodovania s ľuďmi realizovaných v HEUNI (pozri Jokinen a kol. 2011, 314−316). Táto metodika umožňuje opisovať tento jav v širšom slova zmysle a rozšíriť na ďalšie prípady, nielen na tie, ktoré sú známe ako prípady obchodovania s ľuďmi, alebo ktoré sa môžu z právneho hľadiska jasne definovať ako obchodovanie s ľuďmi. Okrem toho sme partnerov projektu povzbudzovali, aby zbierali opisy potenciálnych alebo podozrivých prípadov vykorisťovateľských fingovaných manželstiev a obchodovania s ľuďmi, teda situácie, keď je len púhy náznak, že by mohlo ísť obchodovanie s ľuďmi - to by malo umožniť živšiu diskusiu o prepojení medzi týmito dvoma javmi. Ťažisko metodiky bolo teda nielen na procese obchodovania s ľuďmi, ale bolo potrebné tiež zameranie sa na to, či situácie

(vykorisťovateľských) fingovaných manželstiev zahŕňajú prvky obchodovania s ľuďmi alebo iné vykorisťovanie alebo negatívne následky.

Ale nedostatok oficiálne zistených prípadov a nízka úroveň informovanosti v niektorých krajinách spôsobili problémy pri hľadaní konkrétnych príkladov tohto javu. Táto téma sa veľmi neskúmala, najmä medzi členskými štátmi EÚ existuje obrovský nedostatok výskumu prepojenia medzi fingovanými manželstvami a obchodovaním s ľuďmi. Z tohto dôvodu je ťažké porovnať výsledky výskumu s predchádzajúcimi realizovanými štúdiami a reflektovať na ne.

Etické otázky

Existuje mnoho dôležitých etických otázok, ktoré je potrebné pri tomto druhu výskumu zvážiť. Obchodovanie s ľuďmi a podobné vykorisťovanie je veľmi delikátna záležitosť, je nutné preukazovať osobitnú citlivosť najmä pri diskusii o skúsenostiach obetí alebo pri rozhovoroch s nimi. Výskumníci v jednotlivých krajinách informovali respondentov (odborníkov aj obete) o projekte a požiadali o povolenie vykonať rozhovor a zaznamenať ho. Anonymita respondentov a osôb zapojených do prípadových štúdií sa chránila okrem iného vymazaním ich mien z rozhovorov a opisov prípadov.

Je nutné tiež dávať pozor na to, ako sa počas rozhovorov rozpráva a formuluje tento jav. Výskumníci môžu čiastočne neúmyselne nálepkovať ľudí alebo skupiny ľudí a výskum môže mať tiež kontraproduktívne dôsledky. V tomto druhu štúdií existuje možnosť ďalšej stigmatizácie určitých skupín ľudí, ako sú na jednej strane „štátni príslušníci tretích krajín“ (najmä muži) a na druhej strane ženy z daných krajín alebo oblastí a s určitou históriou (v súvislosti s otázkami ako je chudoba, závislosť od návykových látok, mentálne postihnutie, nedostatok vzdelania, atď.). Ale aby sa získal komplexný obraz o tomto jave, aby sa mu zabránilo a aby sa naň zamerali školenia a osvetové činnosti, je potrebné odhaliť informácie o základných príčinách alebo faktoroch.

Výsledky štúdie sa môžu použiť aj na účely, ktoré môžu byť škodlivé, napr. pre štátnych príslušníkov tretích krajín. Uzatvorené hranice alebo prísnejšie hraničné kontroly boli čiastočne dôsledkom strachu z možných negatívnych dôsledkov pre členské štáty EÚ, spôsobeného zvýšeným počtom žiadateľov o azyl alebo iných štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa snažia vstúpiť do EÚ. Strach zo zneužitia imigračných zákonov môže byť u

orgánov členských štátov EÚ taký silný, že možnosti zneužitia systému sa bude venovať oveľa väčšia pozornosť než zneužívaniu osôb. Pri príprave správy o výsledkoch výskumu je potrebné vziať do úvahy aj tieto problémy a otázky.

Associated Partners:

Project Partners:

6. Zistenia štúdií jednotlivých krajín

V tejto kapitole uvedieme hlavné zistenia z piatich správ pre jednotlivé krajiny. Najprv sme poskytli prehľad hlavných bodov týkajúcich sa národných systémov, ktoré riadia činnosť namierenú proti obchodovaniu s ľuďmi, súčasné právne problémy, uviedol sa tiež rozsah zistených vykorisťovateľských fingovaných manželstiev. Ďalej sa zhrnuli metódy získavania ľudí pre vykorisťovateľské fingované manželstvá, pričom sme sa zamerali na okolnosti, ktoré zvyšujú riziko vykorisťovania žien, ktoré súhlasia s uzavretím fingovaného manželstva. Potom nasledujú informácie o organizácii cestovania a podmienkach po príchode do cieľovej krajiny, ktorým sú vystavené obete a umožňujú vykorisťovanie. Nakoniec táto kapitola predstavuje problémy so zisťovaním a pomocou poskytovanou možným obetiam, ako aj s prevenciou vykorisťovateľských fingovaných manželstiev. Nasledujúce kapitoly obsahujú kľúčové zistenia a príklady z piatich zúčastnených krajín. V správach z jednotlivých krajín môžete nájsť príklady a opisy takýchto prípadov.

Je potrebné poznamenať, že v závislosti od toho, či táto krajina je krajinou, odkiaľ obete pochádzajú, alebo cieľovou krajinou, správy majú mierne odlišný dôraz. Na Írsko sa môžeme pozerať ako na cieľovú krajinu pre vykorisťovateľské fingované manželstvá, zatiaľ čo ostatné štyri partnerské krajiny v rámci tohto projektu sú krajinami pôvodu. Z toho vyplýva, že írska správa kladie väčší dôraz na otázky imigrácie a napríklad estónska správa sa zameriava na praktiky získavania obetí v krajine, odkiaľ pochádzajú. Z tohto dôvodu nie všetky oddiely nižšie obsahujú toľko podrobností zo všetkých skúmaných krajín. Aby však bolo možné prezentovať vyvážený pohľad na tento jav, snažili sme sa pri príprave tohto prehľadu využiť všetky správy o jednotlivých krajinách v rovnakom rozsahu.

6.1 Prehľad o aktuálnej situácii v piatich krajinách

Každá národná správa zahŕňa diskusiu o svojom vlastnom národnom právnom rámci (t.j. právnych predpisoch týkajúcich sa obchodovania s ľuďmi, migrácie, zlúčenia rodiny a fingovaných manželstiev) spolu s ďalšími národnými systémami (usmernenia, akčné plány, pomoc obetiam), ktoré definujú a formujú preventívne opatrenia proti obchodovaniu s ľuďmi. Vo všetkých piatich krajinách, na ktoré sa vzťahuje táto správa, zločin obchodovania s ľuďmi bol vo vnútroštátnej legislatíve považovaný za trestný čin. Definície obchodovania s ľuďmi v

Associated Partners:

Project Partners:

jednotlivých krajinách do značnej miery riadi Protokol OSN o obchodovaní s ľuďmi, smernica EÚ a aj Dohovor Rady Európy o obchodovaní s ľuďmi. Estónsko považuje obchodovanie s ľuďmi za trestný čin od roku 2012. V Írsku zákon trestného práva (obchodovanie s ľuďmi) bol prijatý v roku 2008 a zmenený v roku 2013, aby zahŕňal nútenú prácu, nútené žobranie a nútené zapojenie do trestnej činnosti. V Lotyšsku sa časť trestného práva o obchodovaní s ľuďmi zmenila v roku 2012 začlenením nútenia ľudí do trestných činov, znovu sa zmenila v roku 2014, keď sa zmenil koncept zraniteľnosti. V Litve sa zaviedla definícia obchodovania s ľuďmi v roku 2000, keď ho oficiálne uznala v trestnom zákonníku. V roku 2005 sa litovský trestný zákonník zmenil doplnením článku súvisiaceho s nútenou prácou ako formou vykorisťovania a v roku 2013 sa do ustanovení začlenilo nútené žobranie a nútená trestná činnosť. Na Slovensku sa trestný čin obchodovania s ľuďmi z roku 2005 zmenil v roku 2013, keď sa doň zaradilo nútené manželstvo, čím sa konštituovala špecifická forma obchodovania s ľuďmi.

Legislatíva a politické opatrenia zamerané na fingované manželstvá sa v jednotlivých krajinách líšia. Zisťovanie fingovaných manželstiev, rovnako ako vykorisťovateľských fingovaných manželstiev, je do značnej miery závislé od legislatívnych prístupov v danej krajine a formálnych procedúr spojených so zisťovaním, ako aj od spoločných definícií a porozumenia tomuto javu.

Obavy, že niektoré fingované manželstvá zahŕňajú vykorisťovanie zraniteľných občanov EÚ a dokonca aj signály obchodovania s ľuďmi, uvádzali médiá, mimovládne organizácie, konzulárne služby aj orgány vo všetkých partnerských krajinách. Napríklad lotyšská ambasáda v Írsku spozorovala od roku 2009 nárast lotyšských žien, ktoré prichádzali v núdzi na ambasádu a hľadali tam pomoc. Došlo k tomu po zvýšení napr. počtu lotyšských a estónskych žien uzatvárajúcich manželstvo so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v Írsku od roku 2004 po tom, ako sa krajina pripojila k EÚ. Najprv sa tento jav vnímal ako problém porušovania migračných zákonov, ale neskoršie začalo byť prepojenie na obchodovanie s ľuďmi viditeľnejšie.

Žiadosti o povolenie na pobyt v EÚ sa v poslednej dobe stali v Írsku predmetom rôznych právnych problémov. V roku 2015 vstúpil v Írsku do platnosti zákon o manželstve, so zmenami zákona o občianskej registrácii z roku 2004 umožňoval registrátorom občianskych registračných služieb právo zaujať stanovisko k tomu, či zamýšľané manželstvo nepredstavuje

Associated Partners:

Project Partners:

účelové manželstvo. Aj v Estónsku sú fingované manželstvá definované v občianskom zákonníku.

V roku 2013 Lotyšsko kriminalizovalo fingované manželstvá, t.j. manželstvá, ktoré boli uzavreté s cieľom zabezpečiť štátnemu príslušníkovi tretej krajiny možnosť získať právo na pobyt v Lotyšsku, v inom členskom štáte Európskej únie, Európskeho hospodárskeho priestoru alebo v Švajčiarskej konfederácii. Toto nariadenie umožňuje začať trestné konanie aj v tých prípadoch, keď sa fingované manželstvá uzatvorili mimo Lotyšska. Aj na Slovensku sa fingované manželstvo považuje za trestný čin vzťahujúci sa k pašovaniu a za priestupok proti verejnému poriadku. V závislosti od právnych definícií sa prípadná reakcia štátu na zistené prípady fingovaných manželstiev pohybuje od zrušenia manželstva až po pokuty, zákazy vstupu do krajiny alebo väzenie.

Pre zúčastnené krajiny je projekt HESTIA prvým pokusom systematicky posúdiť a riešiť vykorisťovateľské fingované manželstvá a ich prepojenie na obchodovanie s ľuďmi. V prípade, že neexistuje spoločná terminológia a spôsoby, ako riešiť tento jav, dostupné štatistické údaje zozbierané pre národné správy sa líšia a preto sa musí uznať, že nie sú porovnateľné[18] a predstavujú len obmedzené pochopenie javu. Tieto krajiny sme požiadali, aby zhromažďovali údaje o prípadoch obchodovania s ľuďmi zaznamenaných národnými mimovládnymi organizáciami a ambasádami v zahraničí, prípadoch zaznamenaných políciou, ako aj štatistické informácie o stíhaní a odsúdení. Správy jednotlivých štátov tiež budú zahŕňať štatistické údaje o množstve zistených fingovaných manželstiev a o národnostiach s nimi spojených, pokiaľ takéto informácie sú k dispozícii. Štatistické informácie v národných správach sa musia vnímať aj v kontexte obyvateľov danej krajiny.[19]

V Írsku sa zdá, že existuje jasný vzor mužov z indického subkontinentu (Pakistan, India a Bangladéš), ktorí si berú ženy z krajín EÚ - z Portugalska a východoeurópskych krajín (najmä Lotyšska, Rumunska, Maďarska a Estónska). Podľa správy z Írska, od roku 2004 – keď sa Lotyšsko pripojilo k EÚ – sa v Írsku zaregistrovalo viac ako 1600 manželstiev medzi občanmi Lotyšska a tretích krajín. Ale nie je možné odhadnúť podiel fingovaných manželstiev na celkovom počte týchto manželstiev. Estónska ambasáda v Írsku zaznamenala v priemere 45

[18] V súvislosti s problémami so štatistickými údajmi (THB) pozri napr. Jokinen a kol. (2014).

[19] Približný počet obyvateľov krajín zapojených do tohto projektu: Estónsko 1,3 milióna; Írsko 4,7 milióna; Lotyšsko 1,9 milióna; Litva 2,8 milióna a Slovensko 5,4 milióna.

Associated Partners:

Project Partners:

až 50 manželstiev ročne medzi estónskymi štátnymi príslušníkmi a občanmi tretích krajín. Podľa iných správ z jednotlivých krajín sa zistil vysoký podiel mužov z Indie a Pakistanu, zapojených do manželstiev uzavretých v Írsku.

V priebehu rokov 2011 až 2015 lotyšské diplomatické misie v zahraničí poskytli pomoc 365 možným obetiam obchodovania s ľuďmi. Dostupné štatistiky nezahŕňajú podrobné informácie o tom, či tieto prípady sú prepojené s fingovanými manželstvami. Ale pokiaľ ide o podozrenie v súvislosti s úzkou väzbou na fingované manželstvá, je založené na skúsenostiach zamestnancov konzulátu, štatistikách o manželstvách a iných informáciách zhromaždených lotyšským veľvyslanectvom v Írsku. V Lotyšsku boli služby sociálnej rehabilitácie v roku 2014 poskytnuté celkovo 38 obetiam (vrátane obetí, u ktorých sa rehabilitácia začala v predchádzajúcom roku), vrátane 15 zistených obetí, vykorisťovaných prostredníctvom fingovaných manželstiev. V Lotyšsku bolo medzi rokmi 2013 a 2015 priemerne desať trestných konaní za rok na základe fingovaného manželstva. V priebehu rokov 2010 až 2015 sa zistilo niekoľko prípadov obchodovania s ľuďmi, kde sa spustilo trestné konanie. V roku 2014 sa v Lotyšsku vykonalo 223 kontrol, kde sa zisťovalo spolužitie manželov, pričom v 48 prípadoch bolo podozrenie na fingované manželstvá. Na Slovensku sa v období medzi rokmi 2010 a 2014 do programu pomoci obetiam zaradilo 21 osôb, u ktorých sa zistilo, že boli obeťami „obchodovania s ľuďmi na účely núteného manželstva“.

V Litve sa v období medzi rokmi 2010 a 2015 zistilo 25 fingovaných manželstiev ročne, zahŕňali štátnych príslušníkov tretích krajín a Litvy. V Litve sa fingované manželstvá nepovažujú za trestný čin, z čoho vyplýva, že neexistujú žiadne prípady predsúdneho vyšetrovania súvisiace výhradne s fingovanými manželstvami. Predsúdne vyšetrovanie sa však koná pre prípady, ktoré zahŕňajú prvky obchodovania s ľuďmi a vykorisťovania v spojení s fingovaným manželstvom. Štatistiky zhromaždené MVO v Litve zaznamenali v roku 2014 135 potenciálnych obetí obchodovania s ľuďmi. V rovnakom roku sa začalo 24 predsúdnych vyšetrovaní týkajúcich sa obchodovania s ľuďmi, z ktorých tri obsahovali podozrenie na prepojenie s vykorisťovateľskými fingovanými manželstvami. Estónsky úrad pre migráciu v roku 2010 podozrieval desať manželstiev z toho, že sú fingované, v roku 2011 to bolo 35 manželstiev. Žiaden z týchto prípadov však nebol potvrdený ako fingované manželstvo. V Estónsku sa počas rokov 2012 - 2014 ročne zaregistrovalo približne dvadsať prípadov [20] obchodovania s ľuďmi a v roku 2014 sa jeden z týchto prípadov týkal

[20] § 133, § 133[1], § 175.

obchodovania s ľuďmi v súvislosti s organizáciou fingovaného manželstva (Ministerstvo spravodlivosti Estónska, 2016).

6.2 Získavanie (nábor) žien do vykorisťovateľských fingovaných manželstiev

Správy pre jednotlivé krajiny zistili, že hlavne miestne, často mladé ženy,[21] sú cieľom náboru do vykorisťovateľských fingovaných manželstiev. Okrem žien vo veku od 20 do 30 rokov sa zistili aj ženy z iných vekových skupín. Ženy, na ktoré sa zamerali, mali často sociálne a finančné problémy. Estónsky výskum upozorňuje, že všetky získané ženy mali estónske občianstvo, niektoré hovorili po estónsky, statné patrili do rusky hovoriacej menšiny. Na Slovensku sa do náboru pre vykorisťovateľské fingované manželstvá zahrnuli tiež Rómovia. Všeobecne platí, že ženy získané do vykorisťovateľských fingovaných manželstiev pochádzali z podobného prostredia ako mnoho ďalších obetí obchodovania s ľuďmi. Ale nedá sa povedať, že existuje určitý profil obetí obchodovania s ľuďmi.

Všetkých päť správ z jednotlivých krajín uvádza, že ženy pre fingované manželstvá sa agitujú hlavne prostredníctvom sociálnych sietí, tiež cez internet. Metódy náboru identifikované vo všetkých piatich správach jednotlivých krajín je možné rozdeliť na priame a nepriame metódy náboru. *Priame získavanie* je malého rozsahu a často sa uskutočňuje osobne neorganizovanými agitátormi, napr. členmi rodiny, priateľmi, zamestnávateľmi a známymi, ktorí dostanú za úspešný nábor finančnú odmenu. Agitátori sa zameriavajú najmä na ženy, ktoré sú vo finančných ťažkostiach, pochádzajú z podmienok sociálneho vylúčenia, majú nízku úroveň vzdelania, chýbajú im jazykové zručnosti, diagnostikovali im duševné poruchy, alebo pochádzajú z dysfunkčného rodinného prostredia.

Írsky výskum zistil, že hlavným motivačným faktorom pri súhlase so vstupom do fingovaného manželstva je extrémna chudoba. V zistených prípadoch bolo značné množstvo mladých slobodných matiek a tiež žien, ktorých deti zobrali sociálne služby. Vo všetkých prípadoch uvádzaných v írskej správe mali agitátori nejaké predchádzajúce spojenie so

[21] Používame tu pojem „ženy“, pretože všetci ľudia získaní pre fingované manželstvá, identifikované v správach jednotlivých krajín, boli ženy. Slovenský výskum našiel jeden článok v médiách, kde získanou osobou bol muž. Ale tento článok neuviedol, aké formy vykorisťovania alebo prepojenia na obchodovanie s ľuďmi sa objavili v tomto prípade.

získanými ženami, napr. boli rodinnými príslušníkmi, priateľmi, partnermi, a v jednom prípade išlo dokonca o úradníka v mestskej rade v krajine pôvodu.

Nepriame získavanie tu znamená internetový nábor, ktorý je masový, pomocou stoviek správ umiestnených na internete cez sociálne médiá, chatovacie miestnosti alebo fóra o migrácii. Tieto predstierané správy buď sľubujú dobre platenú prácu v zahraničí, alebo priamejšie vyhľadávajú ženy, ktoré sú ochotné uzavrieť fingované manželstvo s príslušníkom tretej krajiny za finančnú odmenu bez negatívnych dôsledkov. Agitátormi pracujúcimi cez internet sú často (údajné) ženy a okrem inzerátov obchodníci s ľuďmi využívajú internet aj na komunikáciu s potenciálnymi obeťami, pomocou sociálnych médií ako nástroja náboru. Internetoví agitátori sa snažia získať súčasne niekoľko žien. Lotyšský výskum zistil, že v súčasnej dobe nepriame metódy náboru cez internet sú populárnejšie než metódy priameho náboru. Na internete sa našli aj ponuky na „pravé“ manželstvo. Je pravdepodobné, že obchodníci s ľuďmi budú využívanie internetu ešte zvyšovať, pretože sa zdá, že funguje hlavne v prospech obchodníkov s ľuďmi. Lotyšský a estónsky výskum odhalil, že obete vykorisťovateľských fingovaných manželstiev sa získavajú tiež pri návštevách v zahraničí a niekedy sa tieto manželstvá aj uzatvárajú mimo EÚ.

V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že ľahko môže nastať obviňovanie obetí, a to v prípadoch, keď ženy zdanlivo dobrovoľne vstúpia do fingovaného manželstva alebo prijímajú pracovné ponuky, ktoré sa zdajú až príliš dobré, aby boli skutočné. Je však dôležité si uvedomiť, že súhlas obete obchodovania s ľuďmi sa stáva irelevantným, keď sa použije niektorý z „prostriedkov“ obchodovania s ľuďmi, inými slovami zakaždým, keď obchodníci s ľuďmi používajú vydieranie, predstieranie alebo zneužívanie, počiatočný súhlas obete stratil svoj zmysel. Ako sa opisuje napr. v litovskom výskume, viditeľnejšie formy vykorisťovania (ekonomické, psychologické, fyzické a sexuálne násilie) sa začali v cieľovej krajine, ale menej viditeľné formy vykorisťovania (využitím sociálnej, psychologickej a ekonomickej zraniteľnosti) sa začali už v krajine pôvodu.

V tých prípadoch priameho alebo nepriameho získavania, kde ženy „zdanlivo dobrovoľne“ súhlasili s uzavretím fingovaného manželstva za finančnú odmenu, im agitátori dali nesprávne informácie o tom, čo sa stane potom, keď sa manželstvo uzatvorí (predstierajú/podvádzajú). Napríklad podľa výskumu v Írsku niektorým ženám povedali, že si budú môcť vybrať, či sa vrátia domov alebo nie, a ak by sa rozhodli zostať, poskytnú im pomoc pri hľadaní bývania a zamestnania (stráženie detí, upratovanie, atď.). Ďalším spôsobom ako presvedčiť ženy, aby

uzavreli fingované manželstvo, zisteným v estónskom výskume, bolo, že ich presvedčili, že v priebehu niekoľkých mesiacov po uzavretí manželstva môžu podať žiadosť o rozvod. V skutočnosti rozvod môže byť nákladný (možné poplatky za právnikov a administratívne náklady), môže vyžadovať špecifické termíny, napr. obdobie na odlúčenie, a obvykle strana podávajúca žiadosť musí žiadať o odlúčenie v krajine, kde bolo manželstvo uzavreté. Odborníci na právo, ktorých sa pýtali v rámci estónskeho výskumu, uviedli, že ak žena vstúpi v Írsku do fingovaného manželstva, môže byť pre ňu problematické podať žiadosť o rozvod v Estónsku.

Podľa predchádzajúceho výskumu (pozri Spapens a kol., 2014) agitátori opísali potenciálnych ženíchov ako bohatých, pekných, úctivých a vďačných, pričom budúca nevesta môže byť usmerňovaná tak, aby verila, že bude mať moc nad svojím budúcim manželom, pretože ona je z krajiny EÚ a on nie je. Výskumníci tiež uvádzajú, že hlavnou motiváciou fingovaných manželstiev sú sľuby, ktoré agitátori dávajú ženám a ktoré vytvárajú ilúziu značného zisku získaného s minimálnym úsilím. Žene povedali, že tam na ňu bude čakať pracovné miesto, ale keď príde, ocitne sa v situácii, keď jej možnosti budú veľmi obmedzené a uzavretie fingovaného manželstva sa zdá byť tou najlepšou voľbou. (Ibid.)

Národné správy, napr. Írska, tiež zistili prípady, keď si získané ženy vôbec neuvedomovali žiadne dohody o fingovanom manželstve. Lotyšskú ženu pozval priateľ do Írska na návštevu a po návšteve na ňu naliehal, aby uzavrela fingované manželstvo. Slovenský výskum tiež opísal prípad, keď ženy boli dopravované do cieľovej krajiny proti svojej vôli pomocou fyzického a psychologického násilia. Ostatné náborové taktiky zistené v piatich národných výskumných správach zahŕňajú sľuby, že ženy budú mať jedinečný zážitok a možnosť navštíviť nové krajiny a vidieť svet.

Správy z lotyšského a estónskeho výskumu uvádzajú tiež diskutované prípady, keď deliaca čiara medzi vykorisťovateľským fingovaným manželstvom a skutočným manželstvom sa dala určiť len ťažko. V týchto prípadoch partner, ktorý klame, predstiera, že má skutočný vzťah a túži oženiť sa so zámerom vytvoriť tradičnú rodinnú jednotku s touto ženou. Ale skutočným cieľom je migrovať do inej krajiny. Podvodu často čelia po získaní povolenia na pobyt, napr. potom, keď majú spolu deti, čo je často okamih, kedy sa manžel, ktorý predstiera, stáva násilníckejším. Je obzvlášť náročné zasiahnuť dostatočne včas, alebo dokonca zistiť, že tieto prípady sú vykorisťujúcimi fingovanými manželstvami, pretože prvky vykorisťovania a použité prostriedky sú jemnejšie a ilúzia skutočného vzťahu sa môže zachovávať počas

niekoľkých rokov, pričom môžu zapojiť aj spoločné dieťa. Je pravdepodobnejšie, že aj úradníci, aj samotné ženy vidia svoju situáciu ako domáce násilie a nie ako vykorisťovateľské fingované manželstvo.

Zistili sa aj agitátori ženy aj muži. Jednou zo zistených skupín organizátorov boli štátni príslušníci tretích krajín, ktorí sami v minulosti uzatvorili fingované manželstvo. K dispozícii bolo len obmedzené množstvo informácií o agitátoroch, organizátoroch a ich špecifickej úlohe a vzťahu vo vykorisťovateľských fingovaných manželstvách. Na základe výskumných správ je však organizácia fingovaných manželstiev systematická v tom zmysle, že agitátori pôsobia v krajinách, odkiaľ pochádzajú špecifické skupiny mladých žien, na ktoré sa zamerali, zo sociálne a ekonomicky najzraniteľnejších skupín spoločnosti, a používajú rôzne stupne predstierania (podvodu). Aspoň niektorí z organizátorov zvyčajne bývajú v zamýšľanej cieľovej krajine a riešia ubytovanie a organizovanie uzatvárania manželstiev s potenciálnymi príslušníkmi tretích krajín. V litovskom a estónskom výskume sa zistilo, že je bežné využívať ako agitátorov pre fingované manželstvá ženy, ktoré samé súhlasili uzatvoriť fingované manželstvo, prípadne tak urobili ich príbuzné alebo známe. To je jeden zo spôsobov, ako sa skutoční organizátori vyhnú právnej zodpovednosti. Výskumné správy neboli schopné nájsť mnoho informácií o štátnych príslušníkov tretích krajín a zostávajú nezodpovedané otázky v prvom rade o tom, ako sa organizátori dostanú do kontaktu s manželmi.

6.3 Cestovanie a príchod do cieľovej krajiny

Všetky štyri krajiny, odkiaľ pochádzajú obete, hlásili, že obete cestovali do cieľovej krajiny autom, loďou, lietadlom alebo autobusom. Cieľovou krajinou v zistených prípadoch nebolo len Írsko, ale aj Rakúsko, Belgicko, Cyprus, Dánsko, Nemecko a Veľká Británia. Ako sa uvádza vo výskumných správach Lotyšska a Estónska, nariadenia súvisiace s uzatvorením manželstiev (a tiež postupy pri rozvode) medzi občanmi EÚ a štátnymi príslušníkmi iných krajín určujú, prečo niektoré krajiny sú častejšie cieľovými krajinami ako iné.

Všetky výskumné správy zistili, že so ženami sa stretávajú (zvyčajne na letisku) buď organizátori, sprostredkovatelia, ženísi alebo príbuzní ženíchov. Stávalo sa len zriedka, že by spolu so ženami cestovali ľudia, ktorí ich pre túto činnosť získali. Ženy buď cestovali samy, s priateľkou alebo, keď sa niekoľko žien získalo súčasne, často cestovali aj ako skupina. Aj

výskum v Litve zistil, že ženy nielenže cestovali spoločne, ale aj uzatvorenie fingovaných manželstiev sa často organizovalo tak, že sa súčasne sobášilo niekoľko párov.

Podľa lotyšského výskumu dôvodom, prečo sa ženísi chcú stretnúť až v cieľovej krajine, sú pravdepodobne drahé lety a zložitá organizácia cesty. Správy neobsahovali informácie o tom, ako títo potenciálni manželia pôvodne prišli do cieľovej krajiny a aký bol ich titul pre pobyt pred uzavretím manželstva (turista, študent, robotník, žiadateľ o azyl, migrant bez dokladov, atď.).

Všetky národné správy uvádzajú, že lístky obyčajne kúpili organizátori a poslali ich ženám napr. prostredníctvom e-mailu. Ženy sa často ocitli v situácii, keď boli dlžné agitátorom, a toto sa použilo na vyhrážanie v prípade, že začali pomýšľať na upustenie od plánovaného fingovaného manželstva. Írsky výskum zistil, že žiadna zo žien pred príchodom nevedela, akej národnosti je jej perspektívny partner.

Litovský a slovenský výskum opísal ženy tak, že počas svadobného obradu boli v zraniteľnej pozícii, pretože neboli schopné komunikovať so svojimi budúcimi manželmi kvôli jazykovej bariére a na týchto obradoch neboli prítomní žiadni tlmočníci. Organizátori sa zúčastnili na svadbách ako svedkovia. Litovský výskum opisuje sobáš ako obrad, kde sa ctia tradície manžela. Svadobná hostina sa považuje za dôležitú pri uľahčovaní ovládania ženy, pretože im dáva pocit dôležitosti, sú oslavované a potrebné. Logisticky má organizácia fingovaných manželstiev dve fázy: ženy najprv cestujú do cieľovej krajiny, kde zaregistrujú žiadosť o sobáš, a potom sa po uplynutí trojmesačného referenčného obdobia vrátia na svadobný obrad. Írska správa uvádzala, že ženy, ktoré zostali počas tohto obdobia v cieľovej krajine, boli veľmi ohrozené vykorisťovaním. Bolo bežné, že ženy boli pripravené na pohovory s imigračnými úradníkmi vopred a agitátori sa po uzavretí manželstva často prestali s nimi kontaktovať. Írsky výskum tiež ukázal, že postupy pri uzatváraní manželstva a doklady boli pripravené podľa budúcich manželov.

6.4 Vykorisťovanie v cieľovej krajine

Vo väčšine prípadov si začali obete uvedomovať realitu situácie v cieľovej krajine. Všetky výskumné správy zistili rôzne formy vykorisťovania a rôzne spôsoby ovládania. Na ovládanie žien sa použili hrozby a psychická kontrola, sexuálne a fyzické násilie, finančné ovládanie a ekonomické násilie. Okrem toho správy zistili vykorisťovateľské prvky, napr. zbavenie

osobnej slobody a obmedzenie pohybu, zabavenie identifikačných dokladov, zlé životné podmienky a/alebo nedostatok možností, ako ovplyvniť životné podmienky a pod. (Potenciálne) manželky boli závislé mnohými spôsobmi od svojich (budúcich) manželov a/alebo organizátorov. Vykorisťovanie a ovládanie zistené v skúmaných prípadoch sa do značnej miery podobajú tým, ktoré sa vyskytujú v iných formách obchodovania s ľuďmi, napr. pri obchodovaní s ľuďmi na účely sexuálneho a pracovného vykorisťovania. Podobne môžeme tiež upozorniť na vzory násilia v rámci intímneho partnerstva a/alebo domáceho násilia.

Všetky správy uvádzajú, že v mnohých zistených prípadoch vykorisťovateľských fingovaných manželstiev boli ženy často umiestnené v bytoch, v ktorých žili spoločne s viacerými cudzími mužmi a tiež inými ženami. O ubytovanie sa postarali agitátori/organizátori. Ženy zvyčajne nemohli komunikovať s mužmi kvôli chýbajúcemu spoločnému jazyku. Estónsky výskum konkrétnejšie zistil, že ženy boli nútené, aby zostali bývať v týchto bytoch aj po uzatvorení manželstva.

Po príchode sa v mnohých prípadoch ženám vyhrážali, že ublížia im a prípadne ich deťom (z predchádzajúcich vzťahov). Podľa estónskeho a slovenského výskumu v tomto štádiu určité ženy začali znovu zvažovať svoje rozhodnutie uzavrieť fingované manželstvo. Organizátori/manželia na to reagovali hrozbami, napr. že povedia rodinám týchto žien o fingovaných manželstvách. V prípade, že ženy odmietli uzavrieť fingované manželstvo, ako bolo dohodnuté, použilo sa fyzické a psychické násilie, ovládanie a izolácia. V iných prípadoch, napr. ako to opisuje výskum v Litve, sa väznenie, hrozby a zneužívanie začali okamžite po príchode do krajiny. Správy o jednotlivých krajinách neboli schopné odhaliť, či sexuálne zneužívanie bolo zamýšľané od začiatku, a ako sa požaduje v írskom výskumu, ide o oblasť, kde je potrebný budúci výskum.

Ekonomické násilie sa tiež používalo ako prostriedok ovládania, pretože ženy boli často ekonomicky závislé buď od agitátorov alebo od manželov. Náklady na cestovné a život sa často používali ako prostriedok na vytvorenie situácie otroctva kvôli dlhom. Podľa národných správ v niekoľkých prípadoch ženy dostali sľúbené peňazí a finančné transakcie prebehli aj medzi organizátormi a budúcimi manželmi. Slovenský a litovský výskum tiež zistil, že identifikačné doklady a prípadné iné veci vo vlastníctve žien, napríklad mobilné telefóny, im zabavili. Pretože tieto ženy mali v minulosti finančné problémy, boli zvyčajne závislé od svojich manželov a/alebo organizátorov dokonca aj pri zabezpečovaní základnej stravy. Nie je

k dispozícii dostatok informácií o tom, ako často boli tieto ženy schopné pracovať, nájsť si zamestnanie, alebo dokonca to, či im to povolili.

Podľa lotyšskej a estónskej výskumnej správy obete vykorisťovateľských fingovaných manželstiev často museli v cieľovej krajine čeliť fyzickému, sexuálnemu a psychologickému násiliu zo strany svojich budúcich manželov už pred uzatvorením manželstva. Niekedy ženám tiež povedali, že majú dlhy kvôli bývaniu, a požadovali, aby vykonávali neplatené domáce práce v dome, kde žili. Fyzické násilie zahŕňalo sácanie, ťahanie a bitie rôznymi predmetmi. Násiliu čelili aj deti z predchádzajúcich vzťahov. Obete mali zakázané odchádzať z domu a nesmeli kontaktovať príbuzných. V niekoľkých prípadoch budúci manželia požadovali, aby ženy vykonávali svoje „manželské povinnosti“ a nútili ich poskytovať sexuálne služby. Okrem toho v niektorých prípadoch ženy nemali povolené používať antikoncepciu a boli nútené mať dieťa, pretože otcovstvo posilňuje dôvody, aby štátni príslušníci tretích krajín získali povolenie na pobyt v EÚ.

Aby sa zaistilo, že ženy budú súhlasiť s uzavretím fingovaného manželstva, bolo im povedané, že po svadbe sa budú môcť vrátiť do Lotyšska. Ženám sa budúci manželia aj agitátori tiež vyhrážali trestnou zodpovednosťou a povedali im, že ak by pripustili, že uzavreli fingované manželstvo, pravdepodobne by sa posudzovali ako účastníci trestného činu. Lotyšský výskum tiež zistil, že niektoré ženy boli nútené k páchaniu trestnej činnosti, ako je krádež alebo získanie ďalších žien na fingované manželstvo. Slovenský výskum zistil, že v niektorých zistených prípadoch obchodovania s ľuďmi za účelom núteného manželstva boli ženy po tom, ako ich donútili uzavrieť manželstvo, sexuálne zneužité manželmi a/alebo nútené k prostitúcii.

Výsledky ukazujú, že zo strany (potenciálnych) manželov a/alebo organizátorov sa použilo proti ženám veľmi závažné vykorisťovanie a prostriedky na ovládanie. Ale správy o jednotlivých krajinách neposkytujú veľa informácií o motívoch manželov, aby ženy vykorisťovali. Je zrejmé, že motívom pre (potenciálnych) manželov uzavrieť fingované manželstvo bolo získanie povolenia na pobyt. Motív agitátorov a organizátorov zas bolo získať peniaze. Motivácia k sexuálnemu a fyzickému zneužívaniu ženy nie je taká jasná, pretože manželia z tretích krajín boli viac či menej závislí na ženách a ich povolenie na pobyt bolo závislé na manželstve (jeho uzavretí). Ale napríklad správa z Írska uvádza, že niekedy manželia pochádzajúci z tretej krajiny tiež môžu byť vykorisťovaní, a to tak, aby sa využil ich úmysel získať povolenie na pobyt. Podľa litovskej správy niekedy aj štátni príslušníci tretích

krajín nerozumeli celému rozsahu ich zneužitia na dosiahnutie zisku. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že správy neobsahujú veľa informácií o manželoch pochádzajúcich z tretích krajín, ich úlohe, krokoch a motívoch. Údaje sa veľmi zameriavajú na obeť a chýbajú informácie o páchateľoch.

Podľa litovskej správy profil páchateľov, ktorí organizovali fingované manželstvá, nebol iný ako profil páchateľov, ktorí sa podieľajú na „tradičnejších" formách obchodovania s ľuďmi. Organizátori boli aj štátnymi príslušníkmi tretích krajín, aj litovskí občania, ktorí vyhľadávali štátnych príslušníkov tretích krajín, aby v cieľovej krajine uzatvorili manželstvo s litovskými občanmi. Výskumné správy poznamenávajú, že agitátori často majú rovnakú štátnu príslušnosť ako ženy získané na fingované manželstvá. Lotyšský výskum ukázal, že väčšina fingovaných manželstiev sa musí hodnotiť ako organizovaná činnosť a že ich organizujú skupiny ľudí, nie jednotlivci. Existujú ľudia, ktorí sa starajú o získavanie obetí, osoby, ktoré organizujú jednotlivé činnosti - tí, ktorí z tohto konania ťažia - a potom sú tu potenciálni manželia - tí, ktorí zaplatili za získanie povolenia na pobyt. Často sa stáva, že organizátori pôsobia v cieľovej krajine a agitátori v krajine, odkiaľ pochádzajú potenciálne manželky. Aj írska štúdia hovorí, že získavanie a vykorisťovanie žien je vysoko organizované. Ale nie je príliš jasné, či v organizovaní vykorisťovateľských fingovaných manželstiev zohrávali úlohu skutočné organizované zločinecké skupiny. Zdá sa, že tieto aktivity boli často systematické, ale nie nevyhnutne organizované členmi organizovaných zločineckých skupín. Viuhko a Jokinen (2009; Jokinen a Viuhko 2013) predtým uviedli, že obchodovanie s ľuďmi a súvisiace vykorisťovanie môžu byť veľmi dobre organizované a systematické bez toho, aby sa páchalo skutočnými organizovanými zločineckými skupinami.

Správy jednotlivých krajín neobsahujú veľa informácií o zisku dosiahnutom prostredníctvom trestnej činnosti, ale je úplne jasné, že tí, ktorí profitujú z takýchto činností, boli usporiadatelia a agitátori. Štátni príslušníci tretích krajín možno platia vysoké sumy peňazí za získanie povolenia na pobyt, aby si mohli zlepšiť život a podporovať rodinných príslušníkov v domácej krajine. Ženy boli často ponechané bez sľúbených peňazí za uzavretie manželstva.

6.5 Zisťovanie a pomoc možným obetiam

Prípady vykorisťovateľských fingovaných manželstiev zistili sociálne služby, mimovládne organizácie zodpovedné za zisťovanie a poskytovanie pomoci obetiam, ambasády v cieľových

krajinách a polícia. Konzuláty a ambasády v cieľových krajinách hrajú pri vyhľadávaní možných obetí dôležitú úlohu.

V týchto prípadoch vykorisťovateľských fingovaných manželstiev obete často sami vyhľadali pomoc na ambasáde.[22] Stalo sa to buď pred, alebo dokonca aj po dlhej dobe od uzavretia fingovaného manželstva. Napríklad v lotyšskom výskume sa zistilo, že pomoc niekedy vyhľadali až po značnej dobe, v niektorých prípadoch až po niekoľkých rokoch. Podľa estónskeho výskumu sa zistilo, že väčšina prípadov sa dostala do pozornosti oficiálnych miest vtedy, keď ženy, ktoré sa stretli s problémami, sa pokúsili požiadať o rozvod. Obete potrebovali pomoc v právnych záležitostiach. Napríklad problémy mohli vniknúť vzhľadom na otázky otcovstva, ak sa deti narodili mimo fingovaného manželstva.

V správach jednotlivých krajín sa uvádza niekoľko problémov, ktoré spôsobujú, že vyhľadanie obetí je náročné. Veľký dôraz sa kládol na nepochopenie a na nedostatok informácií o príznakoch vykorisťovania a obchodovania s ľuďmi v súvislosti s fingovanými manželstvami, a to najmä v menších mestách a vidieckych oblastiach. V dôsledku nedostatku vedomostí a špecifických prostriedkov na zisťovanie ženy, ktoré uzavreli fingované manželstvo, by sa mohli vnímať skôr ako páchatelia trestného činu než ako obete vykorisťovania. V prípade vykorisťovateľských fingovaných manželstiev by sa úrady mohli zameriavať skôr na zločiny proti štátu namiesto zisťovania foriem vykorisťovania a prípadného prepojenia na obchodovanie s ľuďmi. Téma imigračného a fingovaného manželstva je citlivá, pretože verejnosť môže obsahovať určité postoje a predsudky voči týmto osobám. Z litovského výskumu vyplynulo, že sa prejavoval nedostatok postojov citlivých k obetiam, a to aj v krajinách pôvodu aj v cieľových krajinách, čo malo za následok, že na obete sa dívalo skôr ako na páchateľov. V prípadoch, ktoré sa začali tým, že ženy dobrovoľne uzatvárali fingované manželstvá, identifikácia obetí by sa mohla ešte viac zhoršiť kvôli postojom súvisiacich s „obviňovaním obete“, ktoré sú bežné najmä vo vzťahu k

[22]Vo všeobecnosti obete obchodovania s ľuďmi často sami pomoc nevyhľadávajú, prinajmenšom od úradov. Skutočnosť, že mnohé obete zistené v tejto štúdii hľadali sami pomoc, môže vyplývať z toho, že prah pre vyžiadanie pomoci od veľvyslanectva môže byť nižší ako u skutočných služieb na pomoc obetiam. Tiež môže byť jednoduchšie žiadať pomoc na ambasáde ako napr. od polície. Ženy sa nemusia nutne považovať za obete (obchodovania s ľuďmi). Ďalej zistené prípady predstavujú len malú časť prípadov vykorisťovania a pravdepodobne existuje obrovský počet obetí vykorisťovateľských fingovaných manželstiev, ktoré pomoc nevyhľadávali.

sexuálnemu vykorisťovaniu. Môže to tiež ovplyvniť ochotu žien, aby si sami vyhľadali pomoc.

Všetky správy z výskumov tiež zdôrazňovali, že problém obetí je v tom, že sa za ne nepovažujú. Je to relatívne bežný problém, ktorý sa týka obchodovania s ľuďmi vo všeobecnosti. Z tohto dôvodu je dôležité, aby zasiahnuté osoby mali možnosť získať pomoc od zdrojov (napr. mimovládnych organizácií) mimo „oficiálnych" systémov na zabezpečenie pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi. Prístup národných programov pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi si často vyžaduje spoluprácu s úradmi a/alebo prebiehajúce trestné konanie, čo môže byť v tu uvádzaných prípadoch problematické. Oficiálna pomoc tiež často vyžaduje, aby žena ukončila všetky väzby na páchateľa, čo môže byť ťažké v prípade, že páchateľ je tiež otcom jej detí. Lotyšský výskum tiež poukázal na problémy vyšetrovaní prípadov vykorisťujúcich fingovaných manželstiev, v ktorých ženy získané známymi členov rodiny by sa mohli zdráhať zverejniť informácie o páchateľovi orgánom presadzovania práva.

Pokiaľ ide o zisťovanie obetí, litovský výskum zdôraznil odporúčania mimovládnych organizácií zvyšovať úroveň školení na národnej i miestnej úrovni. Školenie musí byť systematické a musí sa navrhnúť tak, aby sa každý sektor podieľal na prevencii obchodovania s ľuďmi a fingovaného manželstva, od sektora na presadzovanie práva až po odborníkov v oblasti vzdelávania a zdravotníctva. Viac sa musí do diskusií dostať otázka zraniteľnosti.

Nedostatok formálnych procedúr spojených so zisťovaním spôsobuje, že vykorisťovateľské fingované manželstvá sa odhaľujú veľmi ťažko. Ale odborníci a úradníci situáciu oznámili, keď mali k dispozícii určité opatrenia zamerané na prevenciu fingovaných manželstiev a boli si vedomí možných varovných príznakov a signálov, ktoré by mohli naznačovať, že manželstvo je fingované; spolu s črtami obchodovania s ľuďmi alebo ťažkých foriem vykorisťovania, ktoré by mohli ukazovať na príslušnú situáciu.

Ambasády zohrávajú pri zisťovaní obetí veľmi dôležitú rolu a mali by zabezpečiť, že tieto osoby dostanú na svoje potreby primeranú reakciu. Bez ohľadu na významnú úlohu, ktorú má veľvyslanectvo pri zisťovaní obetí vykorisťovateľských fingovaných manželstiev, estónska správa zdôraznila, že veľvyslanectvá nemôžu fungovať ako orgány na presadzovanie práva. Je však dôležité zaškoliť pracovníkov konzulátov a veľvyslanectiev na tému charakteristických vlastností obchodovania s ľuďmi a zabezpečiť, že budú vedieť, na koho môžu odkazovať potenciálne obete, ktoré žiadajú o pomoc. Napríklad írsky výskum zdôraznil, že je dôležité

zabezpečiť, aby obete mali okamžite k dispozícii psychologickú podporu, ochranu a právne poradenstvo. Rovnako údaje o manželstvách, zaznamenané ambasádami v zahraničí, by sa mali systematicky sprístupňovať príslušným orgánom daných krajín.

Národné správy zdôraznili potrebu zintenzívniť medzinárodnú spoluprácu na základe niektorých už existujúcich dobrých skúseností s cezhraničnou spoluprácou a spoločnými vyšetrovacími tímami. Zhromažďovanie dôkazov pre trestné stíhanie by bolo vďaka cezhraničnej spolupráci, ktorá spája orgány presadzovania práva z krajiny, odkiaľ obete pochádzajú, a cieľovej krajiny, jednoduchšie a efektívnejšie.

6.6 Prevencia pred vykorisťovateľskými fingovanými manželstvami

Vzhľadom k tomu, že vykorisťovateľské fingované manželstvá a ich väzby na obchodovanie s ľuďmi sú relatívne novo zisteným fenoménom, úrady a výkonné zložky orgánov na presadzovanie práva čelia niekoľkým problémom. V súčasnej dobe nie sú k dispozícii žiadne konkrétne prostriedky na prevenciu vykorisťovateľských fingovaných manželstiev alebo zlepšenia zisťovania potenciálnych prípadov. Napríklad estónska správa spomína, že zlepšenie zisťovania fingovaných manželstiev by mohlo vykorisťovateľským fingovaným manželstvám zabrániť. Minimálna čakacia doba medzi podaním žiadosti o uzavretie manželstva a samotným uzavretím by mala byť dostatočne dlhá, aby úradníci mali čas na overenie pravosti dokumentov. Manželstvá sa však často uzatvárajú v cieľových krajinách, čo komplikuje zisťovanie v krajinách, odkiaľ obete pochádzajú. Zisťovanie je náročné tiež kvôli mnohým potenciálnym obetiam, ktoré nie sú ochotné vystúpiť a požiadať o pomoc kvôli strachu z následkov toho, že pôvodne súhlasili s uzavretím fingovaného manželstva.

Prevencia pred vykorisťovateľskými fingovanými manželstvami a obchodovaním s ľuďmi vo všeobecnosti vyžaduje dlhodobé stratégie a financovanie. Zvyšovanie povedomia a kampane by sa mali zamerať na skupiny, ktoré sú najviac ohrozené. Inovatívne preventívne kampane cez internet budú musieť brať do úvahy najbežnejšie taktiky získavania cez internet. Všetky národné správy tiež zdôraznili význam organizovania tematických vzdelávacích iniciatív zameraných na skupiny v spoločnosti, ktoré sú najviac ohrozené. Agitátori sa najčastejšie zameriavajú na mladé ženy so stredoškolským a odborným vzdelaním. Obce, školy a sociálne služby musia byť aktívnymi účastníkmi boja proti obchodovaniu s ľuďmi. Mimovládne organizácie pôsobiace v piatich krajinách organizujú osvetové kampane a preventívne

Associated Partners:

Project Partners:

činnosti, ale činnosti na základe projektov samy o sebe nestačia. Preventívne opatrenia musia byť systematické a pravidelné.

Litovská správa uvádzala, že je potrebné pripraviť preventívne opatrenia - v cieľovej krajine aj krajine pôvodu - aby zahŕňali hlbšie porozumenie zraniteľnosti, najmä chudobu a nerovnosť žien a mužov, ktoré pôsobia ako hnacie sily. Prevencia nie je len otázkou nastavenia politiky proti obchodovaniu s ľuďmi, ale dôležitá je aj politika riešenia príčin, ako je boj s chudobou, zabezpečenie rovnakých príležitostí a verejnej bezpečnosti.

7. Skúmanie prepojenia medzi obchodovaním s ľuďmi a fingovanými manželstvami

V tejto kapitole analyzujeme prepojenia medzi obchodovaním s ľuďmi a (vykorisťovateľskými) fingovanými manželstvami. Najprv je potrebné poznamenať, že väčšina fingovaných manželstiev pravdepodobne neobsahuje prvky vykorisťovania a dokonca aj o menšine spomedzi vykorisťovateľských fingovaných manželstiev je možné tvrdiť, že súvisí s obchodovaním s ľuďmi ako takým. V skutočnosti bolo ťažké povedať, že čisto fingované manželstvo, kde obe strany súhlasia s tým, že sa zosobášia za účelom poskytnutia prisťahovaleckej výhody jednému partnerovi, a potom sa ich cesty harmonicky rozdelia, bude nejakým spôsobom súvisieť s trestnou činnosťou obchodovania s ľuďmi. Existuje paralela s prevádzačstvom: jedinou obeťou takého trestného činu je štát.

Zároveň je však samozrejme dôležité poznamenať, že prvotný súhlas s fingovaným manželstvom by sa mal považovať za irelevantný, pokiaľ následná situácia v cieľovej krajine je vykorisťovateľská a napríklad sa použilo predstieranie, čím prípad začal súvisieť s obchodovaním s ľuďmi.

Vo všetkých piatich krajinách, ktoré sa zúčastnili na štúdii, boli výskumníci schopní identifikovať rôzne formy vykorisťovania, ktoré sa konalo v súvislosti s fingovanými manželstvami uzavretými medzi ženami z EÚ a mužmi z tretích krajín. Pravdepodobne niektoré zo zistených prípadov zahŕňajú prípady závažného a trvalého vykorisťovania, sexuálneho a fyzického násilia, obmedzovania osobnej slobody a pohybu, zabavenie dokladov totožnosti. Pri pohľade na tieto prípady a definíciu obchodovania s ľuďmi je úplne zrejmé, že niektoré z nich obsahujú všetky potrebné prvky (čin, prostriedky a účel), aby sme ich mohli definovať ako súvisiace s obchodovaním s ľuďmi. V nasledujúcom texte sa tieto prvky analyzujú podrobnejšie.

Týchto päť štúdií z jednotlivých krajín podalo presvedčivý dôkaz, že metódy získavania pre vykorisťujúce fingované manželstvá a na obchodovanie s ľuďmi sú často rovnaké: obete sa lákajú falošnými sľubmi a na falošné pracovné ponuky a príležitosti. Okrem toho prípady, kedy ženy vedia, že uzatvárajú fingované manželstvo, tiež pripomínajú tie prípady obchodovania na účely prostitúcie, kde ženy vedia o prostitúcii, ale podmienky v cieľovej krajine sa líšia od ich očakávania a sľubov, ktoré dostali. Aj cieľové skupiny sú často

Associated Partners:

Project Partners:

rovnaké, s dôrazom na mladé a neskúsené osoby v nezabezpečenej pozícii, s finančnými problémami, sociálnymi problémami a marginalizáciou v minulosti. Okrem nedostatočných jazykových znalostí a sociálnych sietí sa ženy presvedčené k fingovanému manželstvu stali v cieľovej krajine zraniteľné vzhľadom na ďalšie zneužívanie a vykorisťovanie. Človek by nemal podceňovať význam peňazí ani možnosť vidieť svet ako motiváciu pre ochotu dostať sa do tejto situácie. Pre osobu, ktorá pochádza z najchudobnejších častí pobaltských krajín alebo Slovenska, je prísľub napr. 1000 € a šanca cestovať do Írska, aby uzavrela manželstvo, atraktívnou ponukou a veľkým množstvom peňazí.

V konečnom dôsledku je prvok vykorisťovania kľúčový, pokiaľ ide o skúmanie väzieb medzi obchodovaním s ľuďmi a fingovanými manželstvami. V prípade, že ženy uzatvárajú fingované manželstvá s občanmi tretích krajín a prijímajú peniaze za fingované manželstvá, ale nestanú sa konkrétnym spôsobom využívané (napr. sexuálne zneužívanie, obmedzená sloboda pohybu, zabavenie dokumentov, hrozby), je ťažké tvrdiť, že v takýchto prípadoch ide o prepojenie na obchodovanie s ľuďmi. Ale partneri projektu zistili obrovskú škálu vykorisťovateľských prvkov či negatívnych následkov, s ktorými sa tieto ženy stretli v dôsledku uzavretia fingovaného manželstva. Takto národné správy zahŕňali tiež prípady vykorisťovateľských fingovaných manželstiev, ktoré nemusia nutne mať jasné prepojenie na obchodovanie s ľuďmi, ale ilustrujú rozmanitosť javu a rôzne problémy, s ktorými sa stretávajú ženy, a ktoré mohli spôsobiť uzavretie fingovaného manželstva.

Ale kde je deliaca čiara medzi negatívnymi následkami, domácim násilím, vykorisťovaním a obchodovaním s ľuďmi? Kedy sa prípad vykorisťovateľského fingovaného manželstva mení sa prípad obchodovania s ľuďmi? Niektorí výskumníci, keď sa snažili nakresliť deliacu čiaru medzi púhym vykorisťovaním a obchodovaním s ľuďmi, použili koncept trvalého vykorisťovania, aby tento problém ilustrovali. Tento trvalý jav sa skladá zo situácií a činov v rozmedzí od menej závažných až po ťažšie formy vykorisťovania. Obchodovanie s ľuďmi je najzávažnejšou formou vykorisťovania, zatiaľ čo jemnejšie formy nátlaku predstavujú menej závažné formy vykorisťovania (pozri Andrees 2008).

Obrázok 1. Trvalé vykorisťovanie v kontexte (vykorisťovateľských) fingovaných manželstiev.

Associated Partners:

Project Partners:

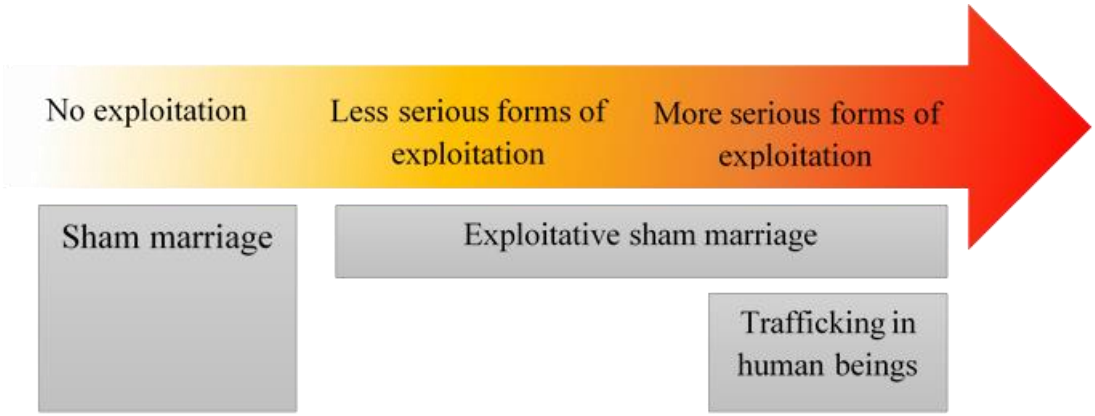

Legenda:

No exploitation - Bez vykorisťovania

Less serious forms... - Menej závažné formy vykorisťovania

More serious... - Závažnejšie formy vykorisťovania

Sham marriages - Fingované manželstvá

Exploitative sham marriages - Vykorisťovateľské fingované manželstvá

Trafficking in human being - Obchodovanie s ľuďmi

Takto jednotlivé formy vykorisťovania samy o sebe nespôsobujú, že prípad sa stáva obchodovaním s ľuďmi. Ak sa však formy vykorisťovania začnú hromadiť, prípad sa stáva závažnejším. Zatiaľ čo väčšina prípadov fingovaného manželstva nesúvisí s obchodovaním s ľuďmi, je určitá časť prípadov, ktoré by pravdepodobne súvisieť s obchodovaním s ľuďmi mohli (pozri obrázok 2 nižšie).

Associated Partners:

Project Partners:

Obrázok 2. Obchodovanie s ľuďmi, vykorisťovateľské fingované manželstvá a fingované manželstvá.

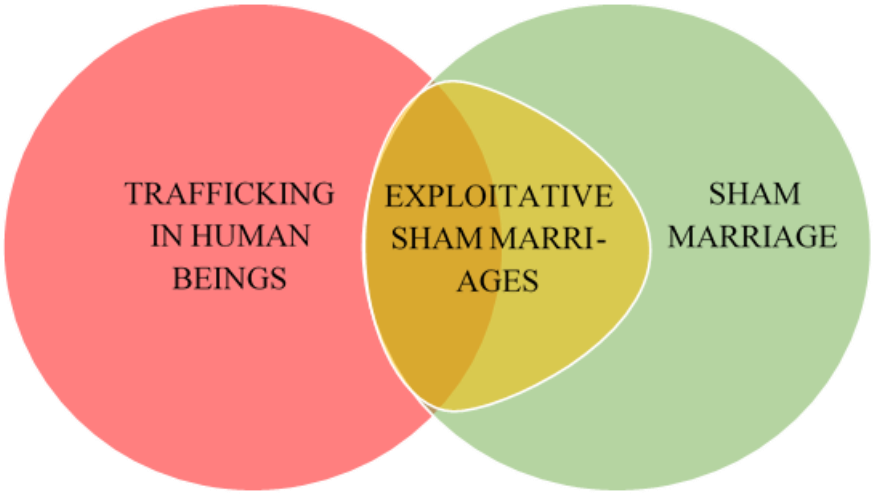

Legenda

Sham marriages - Fingované manželstvá

Exploitative sham marriages - Vykorisťovateľské fingované manželstvá

Trafficking in human being - Obchodovanie s ľuďmi

Najmä v súvislosti s prevenciou obchodovania s ľuďmi je užitočné pozrieť sa na problém v širších súvislostiach. David (2010) argumentoval, že menej závažné formy zneužívania môžu byť živnou pôdou pre závažnejšie činy, vedúce až k obchodovaniu s ľuďmi. To by mohlo znamenať, že ak sa vykorisťovanie v kontexte fingovaného manželstva nezistilo a orgány ho neuznali, mohlo by to viesť k zvýšenej beztrestnosti a nakoniec k obchodovaniu s ľuďmi. Okrem toho treba poukázať na to, že obchodovanie s ľuďmi je svojou povahou proces, nie jednorazový čin, kde sa na obeť komplexným spôsobom vyvíja nátlak (Jokinen a kol. 2011). Situácia, ktorá sa začína ako jednoduché fingované manželstvo, sa môže v priebehu času meniť, a menej závažné formy vykorisťovania sa môžu zmeniť na závažnejšie formy vykorisťovania a obchodovania s ľuďmi. Obeť môže závisieť od svojho vykorisťovateľa kvôli

dlhom vzniknutým za cestovné, ubytovanie a základnú stravu, alebo kvôli jej zlým jazykovým znalostiam, psychosociálnym faktorom alebo iným takýmto okolnostiam. V skutočnosti stav závislosti a nezabezpečenosti obete sa môže využiť aj v rámci získavania, aj v samotnom fingovanom manželstve. Z pohľadu obetí je nevyhnutné vykonať celkové posúdenie ich skúseností. Z tohto dôvodu je potrebné venovať pozornosť všetkým základným prvkom, ktoré opisujú situáciu tak, že človek je v skutočnosti neschopný odísť (Jokinen a kol. 2011).

Rovnako je potrebné mať na pamäti, že situácia s fingovanými manželstvami je obzvlášť komplikovaná, lebo pri uzatváraní fingovaného manželstva ženy samy môžu porušiť zákon, v závislosti od vnútroštátnych právnych predpisov. Tak by sa zo strany orgánov presadzovania práva mohli v prvom rade považovať skôr za páchateľov než za obete. Rovnako to platí aj pre iné formy obchodovania s ľuďmi. Napríklad v prípadoch súvisiacich s obchodovaním s ľuďmi s cieľom sexuálneho vykorisťovania a kupliarstva je rola získaných žien niekedy nejasná. Môžu sa považovať za páchateľov (obchodníkov s ľuďmi, kupliarov), hoci by samy mohli byť v skutočnosti obeťami obchodovania s ľuďmi (pozri napr. Viuhko a Jokinen 2009). Medzinárodná správa o boji proti otroctvu (2014) analyzovala obchodovanie s ľuďmi na účely fingovaných manželstiev v širších súvislostiach kvôli nútenej kriminalite. Ženy sa môžu veľmi zdráhať vyhľadať pomoc a ohlásiť potenciálne prípady vykorisťovania na polícii v prípade, keď tieto ženy samy porušili zákon. Na zabránenie obeti, aby sa dostala do kontaktu s niekým zvonku a vyhľadala pomoc, sa tiež používa stigmatizácia, strach z úradov a hrozby.

Prípady fingovaných manželstiev a obchodovania s ľuďmi zistené v tejto štúdii sú veľmi osobitné. Tradičné obchodovanie s ľuďmi za účelom manželstva sa uskutočnilo v situácii, keď žena, ktorá je štátnou príslušníčkou tretej krajiny, sa privedie do cieľovej krajiny a vykorisťujú ju štátni príslušníci tejto krajiny (napr. Lyneham a Richards 2014; Tyldum a Tveit 2008). Za takýchto okolností sú ženy automaticky v slabšej pozícii ako ich miestni manželia, pretože ich povolenie na pobyt je závislé v prvom rade od ich manželstva. Tyldum (2013) oddelil „pozíciu sily“ a „závislé postavenie“ a tvrdil, že štátne príslušníčky tretích krajín, ktoré sa vydajú za nórskych manželov, sú závislé od svojich manželov vzhľadom k tomu, že žijú v cudzej krajine a chýbajú im jazykové znalosti. Tyldum ďalej konštatuje, že závislosť sa môže vytvárať prostredníctvom štrukturálnych mechanizmov a nemusí byť nutne dôsledkom krokov manžela. Ale „(táto) jej závislosť vytvára možnosti pre vykorisťovanie“ (ibid., 109).

V štúdii HESTIA sú ženy naopak občiankami EÚ a vydávajú sa za štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorých víza pre Schengenský priestor závisia od ich manželstva. Vytvorená závislosť je teda aspoň mierne odlišná, pretože nie je v záujme mužov, aby hrozili ženám rozvodom, a s najväčšou pravdepodobnosťou obe strany sú v novej krajine, v zraniteľnej pozícii, bez automatickej výhody poznania natívneho jazyka a zavedených národných systémov. Skutočne jednou z otázok, ktorá zostáva nezodpovedaná na základe zistení tejto štúdie, je úloha a motivácia manželov. Sú vykorisťovateľmi vždy manželia? Aké sľuby im dali organizátori? Prečo vykorisťujú ženy, od ktorých sú závislí, aby si udržali prístup ku vízam pre Schengen? Sú tiež v situácii, keď sa zadlžili kvôli vysokým poplatkom, ktoré museli zaplatiť organizátorom fingovaných manželstiev? A nakoniec, kto sú organizátori a do akej miery sú ich činnosti systematické? Žiaľ, výskum o týchto faktoroch neprináša dostatočné údaje. Takto môžeme len špekulovať o podobných črtách medzi organizáciou obchodovania s ľuďmi a fingovanými manželstvami a o možnom prekrývaní týchto štruktúr.

Existuje pre fingované manželstvá fenomén s názvom obchodovanie s ľuďmi? Dalo by sa namietať, že (fingované) manželstvo sa určite použilo ako spôsob získavania v prípadoch obchodovania s ľuďmi (pozri tiež Lyneham 2013; Lyneham a Richards 2014). Poďme preskúmať scenár, keď žene sľúbili tisíc eur za uzavretie fingovaného manželstva v Írsku. Súhlasila, že sa vydá za muža a pocestuje do Írska, aby uzatvorila manželstvo, a potom ju budú vykorisťovať na nútenú prostitúciu alebo na domáce otroctvo bez toho, aby mala akýkoľvek kontakt so svojím „manželom“. V tomto prípade je fingované manželstvo jasne len prostriedkom pre získavanie obetí, presne ako pracovná ponuka. Čo teda môžeme povedať o situácii, keď tá istá žena súhlasí s manželstvom a cestuje do Írska, ale rozhodne sa odstúpiť od dohody a nútia ju alebo vydierajú, aby v každom prípade uzatvorila fingované manželstvo kvôli nákladom na jej cestu? Nie je to teda už prípad núteného manželstva, pretože nedala súhlas z vlastnej slobodnej vôle? Čo ak tá istá žena súhlasila s fingovaným manželstvom, uzavrela ho a potom ukončila niekoľkoročný život so svojím manželom, počas ktorého s ním mala skutočný vzťah a spoločné deti? Nie je to nakoniec skutočné manželstvo, dokonca aj keď sa začalo ako fingované, prípadne vykorisťovateľské? Kde môžeme nakresliť deliacu čiaru medzi skutočným manželstvom s domácim násilím a vykorisťovateľským fingovaným manželstvom? Podobne Lyneham a Richards (2014) poznamenali, že trestné činy spojené s obchodovaním s ľuďmi a migráciou kvôli manželstvu sa často považujú za domáce násilie. Hranice medzi rôznymi formami zneužívania, rovnako ako medzi rôznymi formami (fingovaných) manželstiev, nie sú vždy jasné.

Associated Partners:

Project Partners:

Správy jednotlivých krajín zistili niekoľko foriem scenárov fingovaných manželstiev. Napríklad v estónskej štúdii rozdelili manželstvá do štyroch kategórií: predstierané manželstvo, „obchodné“ fingované manželstvo, fingované manželstvo na základe klamstva a vykorisťovateľské fingované manželstvo. Každý typ môžeme charakterizovať úrovňou povedomia a porozumenia strán zapojených do (organizovania) manželstva o skutočných zámeroch uzavretia manželstva. Predstieranie sa používa pri všetkých typoch manželstiev okrem obchodného fingovaného manželstva, kde obe krajiny dali súhlas na uzatvorenie manželstva a úmyselne hľadali napr. výhodu pri imigrácii alebo finančný zisk. Pri ostatných typoch manželstiev jedna strana klame viac ako druhá o pravosti manželstva a/alebo jeho podmienkach. Lotyšská štúdia rozlišuje medzi manželstvami, ktoré zahŕňajú závažnejšie formy vykorisťovania, všetky typy obsahujú viac alebo menej nátlaku. V jednom z definovaných typov je osoba nútená uzavrieť manželstvo (nútené fingované manželstvo), v ďalšom type osoba najprv súhlasí s manželstvom, ale potom, po jeho uzatvorení, jej klamú a/alebo musí znášať násilie. V treťom type tejto osobe klamú, aby verila, že manželstvo je pravé, ale neskôr sa naopak zmení na podvodné a táto osoba je vystavená vykorisťovaniu. Nie je vždy jasné, kde sa má nakresliť deliaca čiara medzi týmito rôznymi typmi fingovaných a/alebo vykorisťovateľských fingovaných manželstiev. Niektoré z nich zahŕňajú zreteľné prvky vykorisťovania a dokonca obchodovania s ľuďmi, iné zas nie.

Lyneham and Richards (2014) argumentovali, že manželstvo a partnerská migrácia sa v Austrálii použili na uľahčenie obchodovania s ľuďmi, a často sa také prípady označujú len ako prípady domáceho násilia, nie ako obchodovanie s ľuďmi. Ďalej tvrdia, že vykorisťovanie v súvislosti s manželstvom sa môže považovať za samostatnú kategóriu, inú ako sexuálne vykorisťovanie a vykorisťovanie prácou, a to „vykorisťovanie samotnej osobnosti obete“, a naznačujú, že táto „zreteľná forma obchodovania s ľuďmi zahŕňa vykorisťovanie v oblasti:

- práce obete (vo forme domáceho otroctva, nútenej práce mimo domu, alebo oboch foriem),
- tela obete (vo forme sexuálneho otroctva vo vzťahu k jej intímnemu partnerovi a/alebo nemožnosť riadiť to, či bude mať deti alebo nie), a
- vlastnej osobnosti obete (vo forme straty slobody a psychologických pút)“ (ibid., ix).

Je to zaujímavý argument, ale sporný. V skutočnosti niektoré z týchto prípadov zistených v štúdiách pre jednotlivé krajiny obsahujú také prvky, ale je manželstvo samotné formou

vykorisťovania, alebo je to len mechanizmus nátlaku, ktorý uľahčuje vykorisťovanie? Naopak, v austrálskej štúdii prípady, ktoré partneri HESTIA označili ako najrelevantnejšie, často obsahujú jasné náznaky sily už v ranom štádiu procesu získavania. Na konci je už len jemná deliaca čiara oddeľujúca nútené manželstvo a donucovacie získavanie pre fingované manželstvo. Na preskúmanie tvrdenia austrálskych výskumníkov by boli potrebné ďalšie analýzy a podrobné údaje.

Nakoniec je potrebné zvážiť aspekt prevencie. Obchodovanie s ľuďmi a fingované manželstvá vznikajú v určitých súvislostiach. Dalo by sa namietať, že hlavné príčiny obidvoch javov sú podobné a vzájomne prepojené. Chudoba, sociálne vylúčenie, marginalizácia, korupcia, nezamestnanosť, nedostatok príležitostí na vzdelanie, slabá sociálna ochrana a nedostatok legálnych a bezpečných kanálov na migráciu, to všetko prispieva k situáciám, keď dochádza k obchodovaniu s ľuďmi, alebo kde je dopyt po fingovaných manželstvách, aby sa legalizoval stav migrácie určitých ľudí. Rozhodne je treba tiež uznať, že obchodovanie s ľuďmi najmä v súvislosti s (vykorisťovateľskými) fingovanými manželstvami je do značnej miery rodovo závislý jav, ktorý postihuje predovšetkým ženy. Ich zraniteľnosť sa ďalej zvyšuje, okrem iného v dôsledku rodového násilia, nerovného prístupu na trh práce, rôzneho odmeňovania žien a mužov a feminizáciou chudoby. Prezentoval sa názor, že tieto štrukturálne nerovnosti znamenajú, že pre ženy je tiež potenciálne menej pravdepodobné, že budú vnímať svoje skúsenosti ako zneužívanie, ale skôr si budú myslieť, že plnia svoju úlohu opatrovateliek a poskytujú služby (Bearder 2015). Tým sa ešte viac zmenšila ochota obetí vykorisťovateľských fingovaných manželstiev vyhľadať pomoc a hovoriť o svojich skúsenostiach. Prevencia obchodovania s ľuďmi by sa mala zamerať na riešenie a zohľadňovanie tých špecifických faktorov, ktoré uľahčujú vykorisťovanie ľudí. Navyše podľa Spapensa a kol. (2014) získavanie a dohodnutie účasti na fingovanom manželstve sa môže lepšie chápať, keď sa sleduje vo svojom historickom kontexte. Počas sovietskej éry v Lotyšsku a ďalších bývalých sovietskych republikách nebolo nezvyčajné usporiadať sobáše s cieľom zabezpečiť finančné zabezpečenie a materiálny zisk. Táto mentalita umožňuje do určitej miery opakovanie týchto historických postupov. (Ibid.)

Zároveň je tu riziko, že sa použijú preventívne politiky a opatrenia, aby sa presadila moc a kontrola vzhľadom na určité okrajové skupiny a skupiny ohrozené tak v rámci EÚ, ako aj v tretích krajinách. Určite v rámci krajín EÚ existuje xenofóbia, rasizmus, islamofóbia a diskriminácia. Môže byť jednoduchšie tvrdiť, že všetky manželstvá medzi sociálne slabými ženami z vybraných členských štátov EÚ a mužmi, ktorí sú štátnymi príslušníkmi niektorých

tretích krajín, sú zo svojej podstaty nebezpečné a je potrebné sa im vyhnúť, zakázať ich alebo sa pred nimi chrániť. Naozaj je tu dilema, že pravdepodobne obe tieto skupiny - ženy aj muži - sú kvôli štruktúre v zraniteľnej alebo slabej pozícii. Preto je dôležité zaviesť transparentnú a nemoralizujúcu politiku, ktorá by posilnila ohrozené skupiny a pomohla ich radšej získať než zavádzať prísnejšie kontroly a dlhé vyšetrovanie legitimity plánov na manželstvo jednotlivých občanov EÚ a štátnych príslušníkov tretích krajín. Nikdy nebude existovať jediné riešenie vhodné pre všetky prípady, pokiaľ ide o prevenciu obchodovania s ľuďmi, pretože obete sa vyznačujú obrovskou rôznorodosťou typov a širokým spektrom zraniteľnosti vzhľadom na obchodovanie s ľuďmi (Brunovskis a Surtees 2015, 13).

Prísnejšia kontrola hraníc a spochybňovanie pravosti manželstiev uzavretých medzi občanmi EÚ a štátnymi príslušníkmi tretích krajín môže viesť k nezamýšľaným a/alebo kontraproduktívnym dôsledkom, dokonca aj k porušovaniu ľudských práv. Charsley a Benson (2012) uvádzajú, že v Spojenom kráľovstve následkom vládnych cieľov významne znížiť imigráciu prostredníctvom „riadenej migrácie“ boli pokusy zisťovať presnejšie účelové manželstvá a fingované manželstvá a bojovať proti nim. Snahy o zisťovanie fingovaných manželstiev spúšťajú riziká, že sa vytvorí zjednodušujúce binárne rozdelenie na pravé a fingované manželstvá, ktoré neberie do úvahy rôznorodosť postupov pri uzatváraní manželstva (napr. dohodnuté sobáše, pred ktorými neexistuje romantický vzťah). Pri pokuse zisťovať fingované manželstvá politici musia vziať do úvahy Európsky dohovor o ľudských právach, ktorý stanovuje, že 1) Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, domova a korešpondencie; 2) Nesmie dôjsť k žiadnemu zásahu verejného orgánu do uplatňovania tohto práva s výnimkou prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti alebo hospodárskeho blaha krajiny, kvôli predchádzaniu nepokojom a zločinnosti alebo na ochranu zdravia alebo morálky alebo ochranu práv a slobôd iných. (Ibid.)

Je dôležité si uvedomiť, že vykorisťujúce fingované manželstvá skutočne existujú a mohli by viesť a vedú k situáciám závažného vykorisťovania a nakoniec obchodovania s ľuďmi. Prepojenia nie je možné poprieť. Zdá sa, že v mnohých prípadoch je vykorisťovateľom manžel, alebo manžel a jeho príbuzní, vrátane organizátorov fingovaných manželstiev. Rovnako nemôžeme povedať, že fingované manželstvá sú zo svojej podstaty vykorisťovateľské, alebo že všetky inštancie vykorisťovateľských fingovaných manželstiev sú prepojené na obchodovanie s ľuďmi. Všetky prípady sa musia analyzovať individuálne, so zameraním na celkovú situáciu danej osoby a dané okolnosti. Niekedy je rovnako deliaca

čiara medzi rôznymi formami vykorisťovania tenká a je ťažké povedať, či osoba je nakoniec zneužitá napríklad na fingované alebo nútené manželstvo, na domáce otroctvo alebo nútenú kriminalitu.

Rovnako je potrebné poznamenať, že aj v prípade, že sa na osobu uzatvárajúcu manželstvo vzťahuje určitý profil, neznamená to, že by automaticky bola vykorisťovaná. Takto obmedzenie práv jednotlivca, lebo úrady predsa vedia všetko lepšie, nefunguje ako realistické riešenie dilemy prevencie. Ako nám pripomínajú Brunovskis a Surtees (2015, 13), „je dôležité mať na pamäti, že s ľuďmi sa obchoduje nie preto, že sú zraniteľní, ale preto, že sa niekto rozhodne ich vykorisťovať“ (ibid). To znamená, že väčší dôraz by sa mal klásť na posilnenie úlohy ľudí a uistenie sa, že budú mať prístup k pomoci, než snažiť sa rozhodnúť, čo je pre nich najlepšie.

8. Závery a odporúčania

8.1 Závery

Štúdia, ktorú máte v ruke, skúma väzby medzi fingovanými manželstvami a obchodovaním s ľuďmi. Partneri projektu v Estónsku, Írsku, Lotyšsku, Litve a Slovenskej republike vykonávali empirický výskum situácie vo svojej krajine. Úloha nebolo ľahká kvôli metodickým a etickým otázkam spojeným so štúdiom obchodovania s ľuďmi vo všeobecnosti a problémami v súvislosti so štúdiom predovšetkým vykorisťovateľských fingovaných manželstiev. Projektový tím pripravil koncept *vykorisťovateľských fingovaných manželstiev*, ktorým definuje fingované účelové manželstvá (alebo účelové manželstvá) obsahujúce vykorisťovateľské prvky. Vo všetkých piatich krajinách sa zistili rôzne druhy (fingovaných) manželstiev a následné vykorisťovanie. Niektoré zo zistených prípadov obsahovali veľmi jasné prvky sily, nátlaku, podvodu a zneužívania, a dokonca aj obchodovanie s ľuďmi, a niektoré prípady sa mohli definovať alebo sa definovali ako obchodovanie s ľuďmi alebo napr. nútené manželstvá. Projekt sa však zaujímal aj o prípady, ktoré zahŕňali vykorisťovateľské prvky, ale možno to neboli prípady obchodovania s ľuďmi v právnom zmysle. Tento široký uhol pohľadu na fingované manželstvá a následné vykorisťovanie nám umožnil analyzovať a diskutovať o (tenkých) deliacich čiarach medzi rôznymi formami vykorisťovania.

Empirické poznatky z piatich krajín zahŕňajú informácie o získavaní pre fingované manželstvá, cestovaní a ostatných praktických opatreniach, vykorisťovaní a ovládaní zameranom na potenciálne obete, identifikáciu obetí, pomoci obetiam a prevenciu pred vykorisťovateľskými fingovanými manželstvami. Vzhľadom na to, že štyri partnerské krajiny sú pre vykorisťovateľské fingované manželstvá v prvom rade krajinami, odkiaľ obete pochádzajú, zistenia obsahujú viac informácií o (budúcich) manželkách a taktike získavania, než informácie o páchateľoch a činoch, ktoré vykonávajú v cieľových krajinách. Všetkých päť krajín zistilo podobné charakteristické črty vykorisťovania, ale správy tiež zahŕňali niektoré podrobnosti špecifické pre jednotlivé krajiny.

Štúdie priniesli niekoľko otázok, ktoré zostali nezodpovedané. Bolo by zaujímavé a dôležité získať viac informácií o partneroch, ktorí sú štátnymi príslušníkmi tretích krajín, ich situácii a možnom postavení obete, ale tiež o ich motívoch vykorisťovať svoje (perspektívne) manželky

Associated Partners:

Project Partners:

pochádzajúce z EÚ. V súvislosti s úlohou a „stavom“ žien pochádzajúcich z EÚ a mužov z tretích krajín je potrebný ďalší výskum. Niekedy nie je jasné, kto by sa mal považovať za obeť a kto za páchateľa, a nesprávne interpretácie týkajúce sa úlohy rôznych účastníkov môžu viesť k ďalším negatívnym dôsledkom pre účastníkov manželstva a, napríklad, k porušovaniu práv alebo poskytovaniu nedostatočnej pomoci a podpory obetiam. Tiež je potrebné viac informovať o organizátoroch vykorisťovateľských fingovaných manželstiev a ostatných stranách zapojených do týchto činností. Okrem toho projekt zahŕňal len jednu cieľovú krajinu, Írsko, a výskum z iných cieľových krajín by bol veľmi vítaný.

Jednou z etických otázok, ktoré vyvstali v priebehu projektu, bola potreba odhaliť prostredie, z ktorého pochádzali zúčastnené osoby, napr. štátna príslušnosť. Východiskom projektu bolo preskúmať situáciu hlavne žien z niektorých krajín, ktoré sa v niektorých iných krajinách vykorisťujú. Bez ohľadu na východisko sme však boli otvorení na skúmanie rôznych druhov situácií a prostredí a snažili sme sa získať také rôznorodé údaje, aké sa len dali nájsť. Hoci štúdia so sebou nesie zhromažďovanie informácií o prostredí všetkých strán zapojených do tohto konania, cieľom nebolo označovať určité národnosti, menšiny alebo skupiny ľudí nálepkami, napr. obete alebo páchateľov. Aby sme pochopili tento jav, aby sa zabránilo jeho výskytu a aby pomohol potenciálnym obetiam, je ťažké zakryť krajiny pôvodu a cieľové krajiny. Treba mať však na pamäti, že také detaily, ako je krajina, odkiaľ pochádzajú potenciálne obete alebo potenciálni páchatelia, alebo cieľové krajiny pre vykorisťovanie, nie sú niečo trvalé, ale naopak, môžu sa v priebehu času meniť. Máme tiež na pamäti, že hlavným dôvodom tohto javu obchodovania s ľuďmi nie je zraniteľnosť - alebo „profil“ - obetí, ale skutočnosť, že niektorí ľudia sa rozhodnú, že ich budú vykorisťovať (pozri tiež Brunovskis a Surtees 2015).

Zásadnými otázkami pri štúdiu a diskutovaní o obchodovaní s ľuďmi a súvisiacom vykorisťovaní - v súvislosti s fingovanými manželstvami, ale aj vo vzťahu k iným formám obchodovania s ľuďmi - sú otázky, ktoré sa zaoberajú ľudskými právami. Napríklad pri prevencii fingovaných manželstiev sa reštriktívna imigračná politika môže javiť ako atraktívne riešenie problému. Ale bráni ľuďom v pohybe a migrácii a môže mať nezamýšľané a kontraproduktívne dôsledky, ktoré nielen obmedzujú práva občanov, ale tiež spôsobujú, že sú ešte náchylnejší na vykorisťovanie a využívanie pochybných a dokonca nezákonných prostriedkov na migráciu. Okrem toho je dôležitá otázka, koho práva by sa mali chrániť, koho práva majú byť obmedzené a za akú cenu.

Associated Partners:

Project Partners:

8.2 Odporúčania na úrovni EÚ

Na základe výsledkov tohto výskumného projektu je možné vypracovať niekoľko odporúčaní na úrovni EÚ. Okrem nižšie uvedených odporúčaní každá zo správ jednotlivých krajín obsahuje viacero národných odporúčaní, ktoré sa tu neopakujú.

Odporúčania týkajúce sa rámca politiky na úrovni EÚ:

- Členské štáty EÚ by mali vypracovať cielené politiky na posilnenie populácie rizikovej pre obchodovanie s ľuďmi a riešenie rodovej diskriminácie a iných kľúčových príčin, ktoré spôsobujú, že sa stávajú zraniteľnými pre vykorisťovanie.
- Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, že ich politiky nebudú brániť voľnému pohybu ich občanov a ani nebudú porušovať alebo obmedzovať ich základné práva pod rúškom prevencie obchodovania s ľuďmi.
- Členské štáty EÚ by mali poskytovať kanály pre legálne prisťahovalectvo a posilniť možnosti pre bezpečnú migráciu namiesto zavedenia prísnejších kontrolných opatrení na hraniciach a dlhého vyšetrovania legitimity plánov na uzatvorenie manželstva jednotlivých občanov EÚ so štátnymi príslušníkmi tretích krajín. Vytvorením legálnych kanálov pre migráciu by členské štáty EÚ mohli zabrániť neviazanej migrácii a tak znížiť dopyt pre využívanie fingovaných manželstiev ako prostriedku získania výhody pre imigráciu.
- Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby všetky preventívne opatrenia zavedené na ich území brali do úvahy aj národný aj lokálny kontext a upravili sa tak, aby zodpovedali zmenám foriem obchodovania s ľuďmi.

Odporúčania týkajúce sa posilnenia medzinárodnej spolupráce:

- Krajiny pôvodu a cieľové krajiny musia zvýšiť spoluprácu, aby sa zabránilo vykorisťovateľským fingovaným manželstvám, napr. prostredníctvom spolupráce medzi národnými spravodajcami a koordinátormi na úrovni EÚ a aj z tretích krajín.
- Orgány na presadzovanie práva v daných krajinách musia, tam kde je to vhodné, zvážiť potrebu vytvorenia medzinárodných spoločných výskumných tímov medzi krajinami pôvodu a cieľovými krajinami, aby sa zlepšil výskumný proces a zabezpečilo lepšie dokazovanie zločinu.

Associated Partners:

Project Partners:

- Zlepšenie vzájomnej výmeny informácií medzi registrami občanov členských štátov EÚ by mohlo pomôcť vyhnúť sa prípadom bigamie a zlepšiť zisťovanie fingovaných manželstiev. Zefektívnenie a štandardizovanie požiadaviek a procesov na registráciu manželstva v jednotlivých členských štátoch EÚ by tiež umožnilo lepšie odstránenie nedostatkov a medzier národných systémov, ktoré sa využívajú zo strany páchateľov.

Odporúčania týkajúce sa pomoci obetiam a terénnej práce:

- Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť dlhodobú podporu, ktorá by umožnila splniť osobitné potreby obetí obchodovania s ľuďmi a vykorisťovateľských fingovaných manželstiev. Táto dostupná podpora musí byť špecifická pre rôzne pohlavia, citlivá vo vzťahu k obetiam a dostupná vo viacerých jazykoch.
- Terénne práce a spolupráca s populáciou ohrozenou obchodovaním s ľuďmi sú potrebné, aby sa zlepšilo zisťovanie v príslušných prípadoch a aby sa zabránilo obchodovaniu s ľuďmi a vykorisťovateľským fingovaným manželstvám. Takáto práca by sa najlepšie organizovala prostredníctvom mimovládnych organizácií, pretože majú najväčšiu šancu získať si dôveru ľudí ohrozených obchodovaním s ľuďmi. Takáto práca by sa mala uskutočňovať aj v krajinách pôvodu obetí, aj v cieľových krajinách.

Odporúčania týkajúce sa zvyšovania povedomia:

- Členské štáty EÚ by mali organizovať aktivity na zvyšovanie povedomia s cieľom informovať občanov EÚ pracujúcich v zahraničí (v inom členskom štáte EÚ) o ich právach súvisiacich s voľným pohybom a službami, ktoré sú k dispozícii pre občanov EÚ.
- Členské štáty EÚ by mali organizovať cielené aktivity na zvyšovanie povedomia o rizikách obchodovania s ľuďmi a fingovaných manželstiev. Takéto aktivity by sa mali zavádzať hlavne v oblastiach a na miestach, kde pracujú agitátori. Zvyšovanie povedomia by sa malo zaoberať ponukou ľahko prístupných a praktických informácií o fingovaných manželstvách a obchodovania s ľuďmi. Tieto informácie by sa mali šíriť rôznymi spôsobmi, využívajúcimi tak sociálne médiá, ako aj ďalšie tradičné kanály. Hlavne mladých ľudí je potrebné informovať o možných rizikách uzatvorenia fingovaných manželstiev alebo akceptovania sľubov, ktoré sa zdajú byť príliš dobré, aby boli pravdivé.

Odporúčania súvisiace so zaškolením rôznych odborných skupín:

- Povedomie by sa malo zvýšiť medzi odborníkmi justície na trestné právo, učiteľmi, zdravotníckymi pracovníkmi, odborníkmi na sociálnu prácu a ďalšími odborníkmi a pracovníkmi mimovládnych organizácií, zaoberajúcimi sa populáciami ohrozenými vykorisťovateľskými fingovanými manželstvami. Miestni aktéri by mali pomôcť zisťovať potenciálne obete vykorisťovateľských fingovaných manželstiev a obchodovania s ľuďmi, tiež agitátorov a vykorisťovateľov pôsobiacich v ich komunitách.
- Pracovníci zastupiteľských úradov a diplomatickí pracovníci členských štátov EÚ by mali absolvovať pravidelné školenia o obchodovaní s ľuďmi a jeho rôznych formách, vrátane nútených manželstiev a vykorisťovateľských fingovaných manželstiev. Práca lotyšskej ambasády v Írsku demonštruje, že je to veľmi dôležitý spôsob zlepšovania zisťovania potenciálnych obetí. Ambasády krajín EÚ by mali tiež spolupracovať s ambasádami príslušných krajín pôvodu štátnych príslušníkov tretích krajín, aby sa zvýšilo povedomie o tomto probléme a jeho riešení komplexnejším a konkrétnejším spôsobom.
- Pravidelné školenia sú potrebné tiež v iných sektoroch, ako napríklad medzi pracovníkmi orgánov vymáhania práva, imigračného úradu a zamestnancami sektoru sociálnych služieb a učiteľmi. Školenie musí byť systematické a individuálne pre každý sektor, ktorý sa podieľa na prevencii obchodovania s ľuďmi a fingovaných manželstiev.

Odporúčania týkajúce sa ďalšieho výskumu a štatistických údajov:

- Je potrebný ďalší výskum, pokiaľ ide o organizáciu fingovaných sobášov a snahu pochopiť, ako agitátori, organizátori a ďalšie zainteresované strany pracujú. Viac informácií je tiež potrebných v prvom rade o tom, ako štátni príslušníci tretích krajín prichádzajú do cieľovej krajiny a aký bol ich „status“ pred uzatvorením manželstva (či už majú napríklad turistické alebo študentské víza, pracovné povolenie, alebo či boli napr. žiadateľmi o azyl). Okrem toho je potrebné mať viac informácií o tom, ako sa získavajú, kde sa to odohráva a aké druhy peňažných súm zaplatia organizátorom. Bolo by tiež dôležité zistiť, či existuje prepojenie medzi organizátormi pašovania a fingovaných manželstiev.

Associated Partners:

Project Partners:

- Ambasády a konzuláty by mali zhromažďovať informácie o manželstvách registrovaných v hostiteľskej krajine, keď jeden z manželských partnerov je ich štátnej príslušnosti. Tam, kde sú signály, že ide o fingované manželstvá, ambasády a konzuláty musia ďalej tento prípad sledovať a zvážiť, či sú potrebné ďalšie opatrenia.

Associated Partners:

Project Partners:

Príloha 2. Štruktúra rozhovoru s obeťami/projekt HESTIA, jún 2015

Na začiatku rozhovoru:

Predstavte projekt a cieľ rozhovoru (dajte jej/mu informačný leták o projekte).

Povedzte jej/mu, že na rozhovor sa bude odvolávať výskumná správa, ale urobí sa tak anonymne.

Uistite sa, že respondenti budú vedieť, že môžu odmietnuť odpovedať na akúkoľvek otázku a rozhovor môžu kedykoľvek zastaviť alebo prerušiť.

Požiadajte ju/ho o povolenie zaznamenávať rozhovor.

***

ZÍSKAVANIE (NÁBOR)

- Ako sa stalo, že ste uzavreli manželstvo so štátnym príslušníkom tretej krajiny?
- Ako ste sa dozvedeli o šanci uzavrieť manželstvo? [Ako ste sa dostali do situácie vykorisťovania?]
- Kto vám navrhol manželstvo? Ako a kde (osobne, cez internet, atď.)?
- Čo vám sľúbili za manželstvo?Peniaze? Iné dary? Lásku/šancu vidieť svet/lepší život, atď.? Sľúbili vám niečo iné (prácu a pod.)?
- Museli ste agitátorovi/organizátorovi manželstva niečo zaplatiť?
- Prečo ste sa rozhodli súhlasiť s návrhom uzavrieť fingované manželstvo? [Aká bola vaša motivácia?]
- Hovorili ste o svojich plánoch s niekým, kým ste sa rozhodli odísť zo svojej domovskej krajiny?
- Boli(a) ste si vedomý/á možných súvisiacich rizík (škodlivé dôsledky pre vás alebo vašu rodinu)?
- Boli(a) ste si vedomý/á, že uzavretie fingovaného manželstva môže byť v [domovskej krajine] alebo v [cieľovej krajine] trestným činom?

Associated Partners:

Project Partners:

CESTOVANIE

- Ako ste cestovali do [cieľovej krajiny]?
- Kto organizoval cestu? Kto kúpil lístky?
- Platili ste niečo za cestu?
- Museli ste si požičať peniaze, aby ste mohli cestovať do [cieľovej krajiny]? Koľko? Kto vám požičal peniaze?
- Cestovali ste s niekým?
- Stretli ste sa s niekým na letisku/železničnej stanici/v prístave a pod.? S kým?

PRÍCHOD DO CIEĽOVEJ KRAJINY

- Čo sa stalo po vašom príchode do [cieľovej krajiny]?
- Ako ste sa prvýkrát stretli so svojím manželom?
- Kto organizoval svadbu? Kde sa uskutočnila svadba?
- Čo sa udialo po svadbe?
- Zodpovedala situácia v [cieľovej krajine] tomu, čo vám sľúbili (pri agitácii)? Dostali ste sľúbené peniaze?

ŽIVOT V CIEĽOVEJ KRAJINE/VYKORISŤOVANIE

Čo ste robili v cieľovej krajine (práca a pod.)?

S kým ste žili? Kde?

Aké životné podmienky ste mali? Vyhovovali vám životné podmienky/okolnosti, v ktorých ste žili?

Zoznámili ste sa s nejakými miestnymi ľuďmi? Učili ste sa miestny jazyk?

Associated Partners:

Project Partners:

Udržiavali ste kontakt s rodinou a priateľmi v [domácej krajine]? Bol takýto kontakt zakázaný?

Mohli ste robiť čokoľvek, čo ste chceli, alebo ste museli požiadať o povolenie svojho manžela (alebo niekoho iného)?

Dával vám manžel (alebo niekto iný) úlohy/príkazy na vykonávanie prác v domácnosti alebo iných prác? [POZNÁMKA PRE PÝTAJÚCICH SA: zaujímajú nás všetky možné prvky domáceho otroctva]

Vyhrážali sa vám alebo tlačili na vás? Ako? Kto?

Mali ste zakázané odísť z domu, alebo vás zamkli?

Mali ste svoj pas/občiansky preukaz?

Boli ste fyzicky zneužívaná (napr. udierali vás/fackovali/odstrkávali, ťahali za vlasy...)?

Boli ste sexuálne vykorisťovaná (vr. prinútili vás, aby ste sa zúčastnili na nejakej forme sexuálnej aktivity, alebo ste ju nemohli odmietnuť)?

Dovolili vám používať antikoncepciu?

Máte deti? (Máte deti s mužom, s ktorým ste/boli ste manželmi v [cieľovej krajine]?)

Boli tieto deti v [cieľovej krajine] s vami?

Vyhrážali sa im nejakým spôsobom?

Vyhrážal sa váš manžel (alebo akákoľvek iná osoba), že vezme deti od vás preč, alebo vašim deťom ublíži?

Cítili ste strach kvôli tejto situácii/v tejto situácii?

Povedali ste niekomu o svojej situácii?

PRÁCA [v prípade, ak osoba bola vykorisťovaná v práci]

Pracovali ste [v cieľovej krajine]?

Kde? (Kto bol vaším zamestnávateľom?)

Associated Partners:

Project Partners:

Zodpovedala práca tomu, čo vám sľúbili?

Platili vám za prácu?

Aké boli pracovné podmienky?

Kontroloval vás váš zamestnávateľ, vyvíjal na vás nátlak alebo sa vám vyhrážal?

Mohli ste odísť z práce, keď ste chceli (odísť z práce na základe vlastnej vôle)?

POMOC A PODPORA

Ako sa situácia vyriešila?

Dostali ste pomoc? Akú pomoc ste dostali?

Sama ste vyhľadala pomoc? Kde?

Ste spokojná s tým, akú pomoc ste dostali?

Viete, či sa váš prípad vyšetroval a/alebo došlo k trestnému stíhaniu? Ak áno, viete, ako prípad postupuje? Ako sa úrady dozvedeli o tejto situácii?

Rozviedli ste sa? Ako to bolo organizované?

PREVENCIA

Počuli ste o iných, ktorí mali podobné problémy, keď uzatvorili manželstvo/zdržiavali sa/pracovali v [cieľovej krajine]?

Čo je potrebné urobiť, aby sa ľudia varovali v súvislosti s problémami, ktorým môžu čeliť po uzatvorení (fingovaného) manželstva?

Čo by ste povedali žene, ktorá by bola vo vašej situácii?

Chceli by ste ešte niečo doplniť?

Associated Partners:

Project Partners: